

Tema 1: La revolució liberal

1. La constitució i les restauracions absolutistes

1808

Regnava Carles IV, que era absolutista. Tenia dos fills: Ferran VII i Carles M. Isidre.

En aquella època Espanya-França-Gran Bretanya era com un triangle amorós: havia moments que Espanya era amic de França i havia moments que ho era d'Anglaterra. En aquell moment ho era de França i, per tant, no de Gran Bretanya. Godoy, primer ministre i amant de la dona de Carles IV, va firmar el Tractat de Fontainebleau amb Napoleó, que tenia l'objectiu de repartir-se Portugal, amic de Gran Bretanya.

Per tal de que les tropes franceses arribaren fins a Portugal, tindrien que creuar tota la Península. Van travessar els Pirineus i es van dividir cap al nord, el centre i l'est, Catalunya. Napoleó no tan sols volia Portugal, sinó també Espanya. Va posar al capdavant del projecte al seu germà Josep I o "Pepe Botella".

Quan es van donar compte de l'enganyifa, el fill de Carles, Ferran, va protagonitzar el Motí d'Aranjuez (3/1808), on li va treure el poder al pare i es va erigir rei. Davant d'aquest panorama, Napoleó va convocar a Carles IV i Ferran VII a Baiona i els va convèncer en abdicar en favor seu: Ferran va abdicar en el seu pare i aquest en favor de Napoleó, que va traspasar el poder al seu germà Josep. Per tant, "Pepe Botella" s'erigia rei d'Espanya.

Alguns espanyols van veure en Josep la possibilitat de dur a terme reformes liberals, ja que ell era liberal. Aquests partidaris del nou rei s'anomenen afrancesats. Altres acceptaven els ideals de Josep I però no a ell, perquè era francès i deien que el rei havia de ser espanyol (**liberals**) i un altre grup volien el retorn de Ferran VII (absolutistes). Napoleó havia tancat Ferran en una fortalesa a Valençay.

Els absolutistes van anar constituint en tots els territoris i ciutats d'Espanya unes Juntes. Mentre això passava, una part de l'exèrcit espanyol es reorganitzà per combatre les tropes franceses. Així comença la guerra de la Independència o Guerra del Francès, a Catalunya, que acaba el 1814.

Al 9/1808 es va crear la Junta Suprema Central, que va assumir la regència fins que tornès Ferran VII, a qui consideraven rei legítim. L'objectiu de la Junta era crear una constitució, però per això necessitaven formar primer unes Corts.

1810

Es van convocar les Corts Generals a Cadis.

1812

El 19/3 es proclama la primera Constitució liberal de la història d'Espanya.

De 1814 al 1820: Sexenni absolutista

Ferran VII retorna a Espanya al març com a conseqüència del Tractat de Valençay que firma amb Napoleó. Aquest tractat retornava la corona a Ferran, però no podia tenir represàlies contra els afrancesats.

Un grup d'absolutistes de les Corts de Cadis va lliurar un document a Ferran en el qual li demanaven l'abolició de la Constitució i el retorn de la monarquia absoluta. Aquest document s'anomena *Manifest dels perses*. El 4/5 Ferran accepta la proposta mitjançant el decret de València, que deia que es retornaria a l'absolutisme i s'aboliria l'obra legislativa (Constitució, decrets, etc). Aquesta va ser la primera restauració o reacció absolutista.

Ferran va promoure una dura repressió contra els afrancesats i els liberals, trencant així l'acord al Tractat de Valençay. Encara així molts liberals fan revoltes per prendre-li el poder. És una època d'intents de cop d'Estat...

De 1820 al 1823: Trienni Liberal

...fins que acaba triomfant un encapçalat per Rafael Riego, que comandava un destacament cap a les colònies a Amèrica, però que en comptes de fer aquest viatge, fa el cop d'Estat. L'1/1 al poble sevillà de Las Cabezas De San Juan Riego proclama la Constitució. Ferran VII veient-se vençut jura la Constitució a contracor. Comença així el Trienni Liberal, amb el govern dels "doceanyistes".

Aquests tres anys van ser com un assaig de govern constitucional. Es va fer una política moderada i va ser una època de partides realistes. Fins i tot, a la Seu d'Urgell els absolutistes van arribar a organitzar una regència (1822).

El final del Trienni va ser fruit d'una acció combinada entre agents de Ferran, amb ajut de potències europees, sobretot França i Àustria, i els sectors absolutistes del país, que van tramir un complot. Un exèrcit francès (Cent Mil Fills de Sant Lluís) van travessar la frontera i van recórrer el país perseguint el govern liberal, que s'havia refugiat a Cadis. Arran d'aquest cop d'Estat dirigit pel mateix Ferran VII, es va produir la segona restauració absolutista.

De 1823 al 1833: Dècada Ominosa

La tornada a l'absolutisme comportà una onada de repressió i l'abolició de tot tipus de llibertats polítiques. Es van executar molts liberals, com Rafael Riego, i d'altres es van haver d'exiliar.

Des de principis de segle havia començat un procés **d'emancipació de les colònies** americanes, aprofitant l'ambient que es vivia a la metròpoli. Les últimes colònies (Cuba, Puerto Rico i Filipines) es van independitzar el 1898.

2. El règim liberal

Ferran VII tenia una filla, Isabel II, nascuda el 1830 i que tindria que ser reina, però hi havia un problema: segons la llei espanyola les dones no podien accedir al tron (Llei Sàlica). Llavors el successor del tron havia de ser el germà de Ferran: Carles M. Isidre. Però Ferran va canviar la llei a l'abril de 1830 i va instaurar la Pragmàtica Sanció, que "anul·lava" la Llei Sàlica i nomenava la seva filla hereva del tron.

Al 1832 el rei va patir un atac de gota i Carles va aprofitar-ho per fer un aixecament (Motí de la Granja) i aconseguir derogar la Pragmàtica Sanció. Però Ferran es recupera milagrosament i reimplementa la llei i envia al seu germà a Portugal.

De 1833 al 1840: Regència de Maria Cristina

A la mort del rei al 1833, la vídua, Maria Cristina, es va encarregar del poder fins que Isabel fos major d'edat. Els partidaris de Carles M. Isidre no van acceptar el testament de Ferran i es van aixecar en armes contra Maria Cristina, que va tenir que buscar suport en els liberals. Aquests es dividien en moderats i progressistes. Comença així la primera guerra carlina (1833-1840) entre isabelins i carlins, que volien el retorn de l'absolutisme, la defensa del catolicisme i la defensa dels furs.

Al 1834 es va crear l'Estatut Reial, que era una carta atorgada o document preconstitucional, que suposà l'inici d'un procés d'implantació de llibertats polítiques, però de fet l'autèntic poder seguia en mans de la regent, ja que l'Estatut no reconeixia la separació de poders ni la

sobirania nacional. Al 1836 hi ha el Motí dels Sergents de la Granja, que és un aixecament per part d'uns liberals que demanaven a regent la implantació de la Constitució de 1812. Ella va crear una altre al 1837.

Al 1837 es redactà una Constitució basada en la de 1812, però amb alguns canvis que la feien més absolutista, encara que hi havia coses liberals, com la supressió de l'obligació de pagar delmes a l'església, la desamortització o venda en subhasta del béns embargats a l'església (proposada per Mendizábal, 1835) i la supressió dels gremis. Es podria dir que la de 1837 està a mig camí entre la del 1812 (liberal) i l'Estatut Reial (absolutista).

Al 1838 els moderats guanyen les eleccions i puguen al poder. Una de les primeres coses que fan es canviar la Llei Municipal, que era que els ciutadans elegien el alcalde de la seva ciutat (com ara). Els moderats decideixen que ara els alcaldes de cada municipi els elegiria la Corona. Això al poble no li agrada i es llença al carrer a protestar. Maria Cristina se'n va del poder i deixa a Espartero el seu lloc, que acaba deixant la llei municipal com estava.

De 1840 al 1843: Regència d'Espartero

Espartero era un general que al camp de batalla havia guanyat als carlins i havia fet fugir a Carles M. Isidre a França. Tenia el suport dels progressistes, però va governar de manera dictatorial. Es va anar guanyant totes les antipaties, sobretot a Catalunya, ja que els catalans volien proteccionisme econòmic i ell tenia una política radicalment lliurecanvista i posava en perill la indústria catalana; així que els catalans van veure com les seves condicions de vida empitjoraven. Al 1842, com que Barcelona seguia revoltada, va decidir bombardejar-la des de Montjuïc.

Al moviment català contra el regent se li va unir un altre nascut al País Basc arran de la decisió del govern de derogar els furs (lleis pròpies de cada regió, diferents de la normativa general de la resta del país). Al 1843 Prim va haver una jamància que Prim va "solucionar" tornant a bombardejar Barcelona.

Al mateix any un sector dels progressistes que inicialment havien donat suport a Espartero, es van enfrontar a ell, perquè no acceptaven les seves formes autoritàries. Va haver un cop d'Estat protagonitzat per Narváez i Espartero va fugir a Londres.

Del 1844 al 1854: Dècada Moderada

Isabel II, proclamada ja major d'edat, va assumir el tron d'Espanya (1843) i va encarregar la formació del govern al Partit Moderat (1844), que liderava Narváez, qui era el que realment dirigia el país. Al 1844 també es va crear la Guàrdia Civil, ja que fins aquell moment hi existia la Milícia Nacional, que eren voluntaris que actuaven dins d'una província (a vegades fora) i volien mantenir l'ordre.

El govern va derogar la Constitució de 1837 i va redactar una altre de nova al 1845, més conservadora. El sistema legislatiu era bicameral (un Senat i un Congrés) i s'hi mantenia el sufragi censatari, però més restringit que a la Constitució de 1837, ja que en aquesta tan sols tenien vot els homes majors d'edat i que tenien propietats o eren distingits per la seva professió.

Als governs de la Dècada Moderada va haver-hi molta corrupció en assumptes financers on participaven polítics i, fins i tot, María Cristina. Aquest ambient de corrupció i autoritarisme va fer que cada vegada hi haguessin més revoltes populars fins que, al 1854, el poble va donar suport a un aixecament militar, conegut amb el nom de La Vicalvarada.

La Dècada Moderada es pot resumir en:

1) Constitució de 1845

2) Segona Guerra Carlina (1846-1849)

3) Reforma fiscal sobre contribucions territorials i els productes

4) Govern centralista on tothom tenia les mateixes lleis; no hi havia furs i la Llei Municipal torna.

5) Proclamació de la catolicitat de l'estat i normalització de les relacions amb l'Església a través del Concordat amb la Santa Seu. Aquest concordat era un acord entre Espanya i la Santa Seu on es deia que la religió del país seria la catòlica i que es mantindria tota l'estructura eclesiàstica.

Del 1854 al 1856: Bienni Progressista

El cop d'Estat fet per Leopoldo O'Donnell, líder del partit d'Unió Liberal (entre els progressistes i els moderats). Aquest aixecament va anar seguit de la publicació del Manifest de Manzanares, fet per Alberto Cánovas del Castillo, que pretenia provocar l'aixecament dels progressistes en contra del govern de Narváez, cosa que va aconseguir.

Isabel II va demanar a Espartero, que havia tornat de Londres, que formés govern, però aquest va tornar a posar en pràctica les mesures radicals característiques de la seva primera etapa. Va expulsar els jesuïtes d'Espanya i va atacar les bases de l'Església. Al 1855 va aplicar una segona desamortització, aquesta vegada civil que consistia en l'expropiació i venda en subhasta pública els béns d'un municipi. Al 1855 també es crea la Llei de Ferrocarrils i la Llei de Bancs i Associacions Anònimes de Crèdit i es convoca una Vaga General.

El Bienni Progressista coincidí amb un moment dolç en l'economia espanyola, caracteritzats per les exportacions de productes agrícoles o industrials.

Al 1856 Espartero redacta una Constitució però mai va ser promulgada. Un cop d'Estat en contra seu el va fer fora del govern.

Del 1856 al 1868: Etapa moderada o conservadora

Narváez va ser situat de nou al capdavant del govern. Durant aquests 12 anys es van anar succeint els governs d'ell i de O'Donnell.

Entre les accions dels governs d'aquest període destaquen la paralització de la desamortització civil, la repressió de la Guàrdia Civil contra les revoltes camperoles i l'establiment de pràctiques electorals que van corrompre el sistema democràtic, com l'aparició del caciquisme, que era obligar a algú a fer alguna cosa (en aquest cas, votar en favor d'algú) sota l'amenaça de treure-li's alguna cosa (treball, casa, terres, etc).

El període més pròsper d'aquesta època va coincidir amb el govern de O'Donnell de 1858 a 1863, conegut com a Govern Llarg. Aquest govern es va beneficiar d'una època de bones collites i expansió comercial, gràcies a les bases colonials de Cuba i les Filipines. A més aquells anys hi havia la guerra de Secessió a EUA (1861-1865), que va afavorir l'exportació de productes espanyols.

En aquell període també es van enviar tropes a la Contxintxina, diverses expedicions al nord d'Àfrica i un exèrcit comandat per Prim a Mèxic.

Del 1868 al 1874: Sexenni Revolucionari

· 1866-1868

Narváez havia marginat a demòcrates, carlins i progressistes del govern. Un grup de polítics demòcrates i progressistes liderats per Prim van signar un pacte antimonàrquic, que pretenia crear una assemblea constituent, a la ciutat d'Ostende que incloïa un acord per destronar

Isabel II i crear Junes Revolucionàries que organitzessin les masses populars. Un any després, al 1867, es fa el Pacte de Brussel·les que serveix de ratificació al d'Ostende.

· 1868-1873

El setembre de 1868 l'armada espanyola a Cadis es va alçar en armes contra la monarquia d'Isabel II. Aquesta vegada el líder de l'aixecament era el General Topete. La flama revolucionària s'estengué i es crearen les Junes Revolucionàries acordades al Pacte d'Ostende a les principals ciutats i, el que inicialment era un pronunciament militar, es va transformar en un moviment revolucionari. En pocs dies la revolució (anomenada La Gloriosa, Revolució de Setembre o Revolució del 1868) va triomfar. Amb aquesta revolució es va posar fi al regnat d'Isabel II, que es va exiliar a França.

Els revolucionaris, encapçalats per Prim i Serrano, van convocar eleccions perquè les noves Corts redactessin una constitució. Alguns dels principis de la nova Carta Magna, promulgada al 6/1869, eren:

- Establir el sufragi universal masculí
- Garantir la llibertat d'expressió, premsa, associació i reunió
- Declarar la aconfessionalitat de l'Estat i la llibertat de culte.
- Mantenir la monarquia com a forma d'estat

Aquesta darrera qüestió va plantejar un problema greu, ja que en aquells moments la família reial espanyola era a l'exili i, per tant, no hi havia successor a la Corona. Molts països, com França, Prússia i Regne Unit, van intentar col·locar un membre de les seves famílies al tron espanyol. Finalment Prim, que era el cap del govern, va oferir la Corona a Amadeu de Savoia, duc d'Aosta i fill del rei d'Itàlia, Victor Manuel II. Amadeu tenia un caràcter liberal.

Amadeu I va regnar de 1871 a 1873 i va assumir el paper de monarca constitucional que regna però no governa. Es va trobar amb un país amb molts problemes polítics, on la majoria de partits li feien el buit. A més, el seu valedor, Prim, va ser assassinat a Madrid el 27/12/1870, poc abans de la seva arribada.

També en aquella època es van iniciar la tercera i última guerra carlina (1872-1876), revoltes urbanes i revoltes a Cuba. Tot això es va ajuntar amb el problema de no conèixer la llengua ni la cultura ni la situació d'Espanya. Tot això va fer que el 11/2/1873 abdiqués i es tornés a Itàlia.

Del 1873 al 1874: Primera República Espanyola

Amb l'abdicació d'Amadeu, els unitaris i els federalistes, que eren sectors republicans, van convèncer els diputats que l'alternativa era la República. El mateix dia de l'abdicació d'Amadeu, les Corts van votar la constitució d'una República, el primer president de la qual va ser Estenislau Figueres, que era unitari.

Els problemes en que es va trobar la jove República van ser que no hi havia prou polítics convençuts i que els sectors populars mai no hi van confiar. A més, sempre van tenir en contra els polítics autoritaris, jerarquia eclesiàstica, etc. Molt sovint els obrers ocupaven els carrers i, fins i tot, es va trobar que a Catalunya s'intentà crear un Estat Català dins de la República Espanyola.

Va tenir 4 presidents:

· Estenislau Figueres (2/1873-6/1873)

Van intentar fer-li un cop d'Estat. Tot i que va fracassar, els federalistes van forçar-lo a tancar les Corts i a convocar noves eleccions. Els resultats van beneficiar els federalistes, i Pi i Margall va ser el segon president de la República.

· Pi i Margall (6/1873-7/1873)

Va fer un programa reformista. pretenia millorar l'Hisenda Pública, garantir la separació entre Església i Estat, abolir l'esclavatge a Cuba i limitar el treball infantil. També pretenia donar terres als jornalers a partir de l'expropiació de terres a latifundistes.

Va elaborar una constitució, però mai va ser promulgada. Aquesta Constitució pretenia dividir Espanya en 17 estats, incloent Cuba i Puerto Rico, amb un govern i lleis pròpies, però on per sobre de tots hi hauria un govern federal.

Va establir un 4t poder: el poder relacional, que tenia ell. Aquest nou poder havia de servir d'unió i coordinació dels altres 3 poders (legislatiu, judicial i executiu)

Aquesta nova constitució no va poder veure la llum perquè va sorgir el moviment cantonalista, que barrejava idees federalistes i anarquistes i defensava una estructura territorial a base de cantons (com ciutats). El moviment va ser especialment fort a País Basc i Andalusia.

El cantonalisme, juntament amb la tercera guerra carlina i les revoltes a les colònies d'Amèrica, va propiciar la dimissió de Pi i Margall.

· Nicolàs Salmerón (7/1873- 9/1873)

Era unitari. Busca el suport de l'exèrcit i intenta pacificar els cantonalistes. Es va dedicar a reprimir els moviments obrers fins que acaba dimitint perquè es va negar a signar unes sentències de mort.

· Emilio Castelar (9/1873-1/1874)

Era unitari. Des de la seva arribada al govern va fer una política conservadora i pretenia restaurar l'ordre social. Va ser molt repressiu amb els cantons i va tancar les Corts 3 mesos.

El 2/1/1874 les torna a obrir i es troba amb que li preparen una moció de censura i el fan fora. Però els sectors que el recolzaven era gent de classe alta i van fer un cop d'Estat (dirigit per Manuel Pavía) per retornar-li el poder. Castelar no accepta tenir el poder d'aquesta manera i llavors el poder se l'acaba quedant Serrano. Així acaba la República.

Del 1/1874 al 12/1874: Camí Cap a La Restauració Monàrquica

Serrano va governar dictatorialment aquest temps, intentant dominar algunes zones cantonals. Mentrestant, Alberto Cánovas del Castillo preparava el retorn de la monarquia de la mà d'Alfons XII, fill d'Isabel II, que estava a una acadèmia militar a Sandhurst. Estava redactant un manifest (Manifest de Sandhurst) que pretenia donar una bona imatge d'Alfons al poble espanyol. Llavors es fa un cop d'Estat per part d'Arsenio Marquez Campos el 29/12/1874 en favor d'Alfons XII, que seria el nou rei d'Espanya. Mentre que ell arriba (9/1/1875) agafa el poder Alberto (Regència de Cánovas del Castillo)

Tema 3: La Restauració

1. La Restauració dels borbons (1875-1931)

Alfons XII va se conegut amb el sobrenom de “El Pacificador” perquè va resoldre la 3ª Guerra Carlina (1872-1876), el cantonalisme i la Guerra de Cuba.

Sota la direcció política de Cánovas del Castillo, la Restauració es va caracteritzar per la construcció de dos grans partits polítics. Cánovas va liderar el Partit Conservador, format per grans terratinents, nobles i militars, procedents de l'antic Partit Moderat, de la Unió Liberal i d'un sector del Partit Progressista. També es va unir l'episcopat. Per la seva banda, Práxedes Mateo Sagasta va liderar el Partit Liberal, format per burgesos i persones de professions importants (metges, advocats, notaris, etc.) procedents del sector demòcrata i de republicanisme moderat. Va rebre el suport dels professionals liberals.

El Partit Conservador redactà una nova constitució al 1876, que va estar vigent fins el 1923. Aquesta nova Constitució basava la vida política del país en l'alternança pacífica, en un sistema de torns, dels dos grans partits, en la gestió del poder de l'Estat. El bipartidisme es va consolidar amb la mort d'Alfons XII el 1885, estant embarassada la seva esposa Maria Cristina. Cánovas va suggerir a la reina regent que encarregués la formació d'un nou govern al seu rival, Sagasta. Aquest acord s'anomena Pacte del Pardo, on els tres es comprometen a mantenir el bipartidisme. El 17/5/1886 va néixer Alfons XIII.

El mecanisme polític era sempre el mateix: quan un president es veia obligat a dimitir a causa d'una crisi o un escàndol, el rei encarregava la formació d'un nou govern al líder de la oposició, el qual feia dissoldre les Corts i convocava eleccions, que sempre guanyava, ja que les organitzava amb la col·laboració dels alcaldes, governadors civils i dels cacics dels pobles. Es pot afirmar que durant el període de la Restauració mai es van produir unes eleccions netes. Totes van ser realitzades per mitjà de tupinades. A la mort de Cánovas el 1897, el va substituir Francisco Silvela.

La Guerra de Cuba, que havia començat amb el “grito de Yara” el 1868, es va sufocar el 1878 amb la pau de Zanjón.

1-1 Constitució de 1876

És la que més temps ha estat vigent: del 1876 al 1923 i del 1930 al 4/1931.

Els partits dinàstics o hegemònics són aquells que el propi rei acceptava (Partit Conservador i Partit Liberal).

Els punts més importants de la Constitució van ser:

- a) Sobirania compartida entre el rei i les Corts.
- b) Àmplia declaració de drets i llibertats (imprensa, reunió, etc.)
- c) La figura del rei amb majoria d'edat des dels 16 anys era considerada sagrada i inviolable i la responsabilitat dels seus actes públics era dels ministres. El rei podia dissoldre els Corts total o parcialment i tenia el poder d'escollir el president del govern. Tenia el màxim comandament de les forces armades.
- d) S'instituïen 2 cambres legislatives: Congrés i Senat.

El Senat estava integrat per representants de l'alta administració civil, judicial i militar, grans aristòcrates i membres de l'elit. Havies de ser major de 35 anys. Es podia arribar a ser senador per dret propi, si eres escollit pel rei o a través d'un sufragi molt restringit. Per arribar a ser diputat havies de tenir més de 25 anys. El mandat era de 5 anys.

- e) La religió catòlica era l'oficial i l'Estat es comprometrà a mantenir l'estructura eclesiàstica.
- f) Torna la Llei Municipal (els alcaldes dels pobles els elegia la Corona)
- g) Supressió dels furs bascos i l'exempció de lleves i impostos.

El 1877 es va fer una llei electoral on s'autoritzava el sufragi censatari masculí.

El 1890 es va fer una altra llei electoral on es permetia el sufragi universal masculí.

1-2 El desastre del 1898

Des del 1868, les insurreccions cubanes havien estat gairebé permanents i s'havien anat sufocant per la via militar i mitjançant pactes polítics. Els darrers anys, però, els Estats Units volien substituir els espanyols en el domini de l'illa. Amb aquest propòsit van donar suport als grups insurgents i independentistes. Aprofitant un incident, l'enfonsament del vaixell nord-americà Maine al port de l'Habana, atribuït a un sabotatge espanyol, els Estats Units van declarar la guerra a Espanya. A la batalla naval de Santiago de Cuba, el 3/7/1898, la flota espanyola va sucumbir davant la potència nord-americana. El govern espanyol no va tenir més remei que demanar la pau. Per la pau de París, firmada el 10/12/1898, Espanya perdia totes les possessions ultramarines: Cuba s'independitza i Filipines, Puerto Rico i les Marianes passen als Estats Units.

Tema 4: Del desastre a la Segona República, Catalanisme i moviment obrer

1. Les conseqüències del desastre

La societat espanyola va viure la pèrdua de les colònies com una desgràcia (d'aquí lo de desastre). Va haver-hi una inestabilitat política, amb crítiques cap al govern i pèrdues econòmiques. Algunes de les crítiques van venir de l'anomenada generació del 98, amb gent com Pío Baroja, Antonio Machado. Una altra conseqüència va ser que l'exèrcit estava ferit en el seu orgull.

En aquest context, es va estendre entre bona part de la classe política i de l'opinió pública els valors ideològics del regeneracionisme. El regeneracionisme és un moviment polític que critica els mals de la societat espanyola i pretén acabar amb ells i reformar-los. El seu impulsor principal va ser Joaquin Costa.

2. Les causes del moviment regeneracionista i les crisis polítiques de la Restauració

2-1 Causes del regeneracionisme

Tots els intents de <<revolució des dalt>> (revolució substantiva) per resoldre els problemes d'Espanya van fracassar, perquè els sectors representants en el poder no van voler renunciar als privilegis polítics (caciquisme) ni van tolerar cap reforma fiscal que dotés l'Estat de prou recursos per dur a terme el programa regeneracionista.

Les causes del moviment regeneracionista es podrien dividir en quatre:

- Retard econòmic i cultural d'Espanya respecte a la resta d'Europa, injust repartiment de la riquesa i índex d'analfabetisme elevadíssim.
- Règim polític corrupte i artificial en què les institucions més importants (ajuntaments, Senat, etc.) no representaven el poble, ja que el sufragi era manipulat pels cacics, els alcaldes i els governadors civils.
- Exèrcit ferit en el seu orgull per la derrota a Cuba, amb un material antiquat i un excés de comandaments (macrocefàlia)
- Percepció entre els militars que els nacionalismes perifèrics (basc, català, gallec) representaven una disgregació del seu concepte de pàtria.

2-2 La crisi del civilisme (1902-1907)

Durant aquesta etapa hi va haver un govern conservador (1902-1905, Silvela/Maura) i un de liberal (1905-1907, Montero Ríos/ Segismundo Moret). Sagasta mor el 1903.

L'any 1905 el setmanari català *Cu-cut!* va publicar un acudit antimilitarista, autor del qual va ser Junceda. Uns tres-cents oficials assaltaren la seu del setmanari i també la de *La Veu de Catalunya*, diari proper a la Lliga Regionalista (Partit polític català creat el 1901. Els dirigents més destacats van ser Prat de la Riba i Francesc Cambó. El 1933 adoptà el nom de Lliga Catalana). Els autors d'aquests atacs, en comptes de ser castigats, van rebre el suport de la resta de guarnicions del país. L'estament militar va exigir al govern la creació d'una llei de jurisdiccions., segons la qual els delictes contra l'exèrcit i/o la pàtria passessin sota control dels tribunals militars. El govern, presidit per Moret, va accedir-hi al 1906. El civilisme una de les característiques de la Restauració de Cánovas que havia suposat la superioritat del poder civil sobre el militar, va sofrir un retrocés important.

La resposta de la societat catalana va ser la creació d'una coalició formada per totes les forces catalanistes anomenada Solidaritat Catalana. El punt més concret del seu programa va ser el rebuig de la llei de jurisdiccions, encara que no es va derogar fins la Segona República.

2-2 La crisi del Pacte del Pardo (1907-1912)

Durant aquesta etapa també hi hagué una alternança en el poder: el conservador Maura entre el 1907 i el 1909 i el liberal Canalejas entre el 1909 i el 1912.

En els casi 3 anys de govern conservador, Maura va intentar resoldre alguns problemes. El seu esforç més important va ser intentar promulgar una llei d'administració local de caràcter descentralitzador, que significa que volia organismes amb poder local com les mancomunitats (federació de diputacions provincials). Maura, però, va veure interrompuda la seva tasca a causa de la crisi de la Setmana Tràgica, que va ser un esclat antibel·licista i anticlerical, el 7/1909.

Les derrotes de l'exèrcit espanyol prop de la frontera de Melilla, en l'anomenat Barranco del Lobo, (Guerra del Marroc, 1909-1927) van demanar la mobilització de reservistes, és a dir, homes que ja havien fet el servei militar i que en la majoria de casos ja havien format una família. A Catalunya la impopularitat de la guerra (1- les mines que s'estaven defensant a Melilla eren de gent de classe alta i els catalans anaven en contra d'aquests, 2- a causa de la llei de jurisdiccions hi havia un clima antimilitarista) va provocar una vaga de protesta, declarada el 26/7/1909. Aviat el moviment es va veure desbordat: Barcelona s'omplí de barricades i una multitud incontrolada va incendiar edificis religiosos, ja que s'identificaven amb gent de classe alta. Va haver-hi bolcament de tramvies, exhumació de cadàvers del cementeri, destrucció de fàbriques, etc. El govern va enviar des de València i Saragossa que van controlar la situació el 31/7. La repressió va ser molt dura: més de 100 morts i 300 ferits i més de 2500 detencions, de les quals hi van haver 59 sentències a cadena perpètua i 17 penes de mort, cinc de les quals es van executar. Un dels executats va ser Francesc Ferrer i Guàrdia, fundador de la laica Escola Moderna, a qui es va fer responsable de l'organització dels fets, encara que no es tenien proves.

Els instigadors de la revolta van ser les classes mitjanes, Alejandro Lerroux, els socialistes i els anarquistes, encara que la vaga la va proclamar Solidaritat Obrera (antecessora del CNT).

Les causes llunyanes de la Setmana Tràgica serien

- Expedicions que Martínez Campos va fer el 1893 al nord d'Àfrica.
- Al 1906 es celebra la Conferència d'Algesires, on s'acorda el repartiment del Marroc entre Espanya i França, que volien explotar les mines d'allà.

Les causes properes serien:

- Les cabiles (tribus autòctones) van fer una gran massacre als espanyols a Barranco del Lobo.
- El govern va tenir que buscar més homes: els reservistes.

2-2-1 Conseqüències de la Setmana Tràgica

- Trencament de la Solidaritat Catalana, ja que la Lliga Regionalista (un del partits que la formaven) va anar a favor de la repressió de les autoritats cap als revoltats.
- Protestes generalitzades a tota Europa i Espanya per la política repressiva del govern de Maura.

Aprofitant aquesta campanya, els liberals, amb Moret i Canalejas al davant, es van solidaritzar amb les partits d'esquerres, van exigir la dimissió de Maura i van començar una campanya de boicot contra el govern. El rei va cessar Maura i va nomenar Moret nou cap de govern.

L'aliança dels liberals amb partits no dinàstics va suposar el trencament del "Pacte del Pardo", ja que aquest establia una solidaritat mínima entre liberals i conservadors.

Després d'un breu període de govern de Moret, el rei va encarregar la formació d'un nou gabinet a l'altre liberal, Canalejas. Aquest va fer aprovar un projecte de llei sobre les mancomunitats provincials al 1912 i modificà el servei militar amb la supressió de l'alliberament en metàl·lic, sistema mitjançant el qual els joves que pagaven no havien de fer el servei militar. En la política exterior, Canalejas va acordar amb França el repartiment de les zones d'influència al Marroc. La seva tasca, però, es va veure interrompuda al 1912 quan va ser assassinat per un anarquista.

2-3 La Triple Crisi (Juny-Juliol-Agost 1917)

A la mort de Canalejas, els partits dinàstics no van trobar líders destacats i van evidenciar una divisió interna cada vegada més gran. La Triple Crisi va significar l'oposició de militars, polítics i obrers al sistema polític de la Restauració. A això cal afegir l'ambient de confrontació entre aliadòfils (partidaris dels Aliats) i germanòfils (partidaris de les Potències Centrals), provocat per la Primera Guerra Mundial (1914-1918) que es portava a terme a la resta d'Europa.

La primera crisi s'obrí amb l'aflorament d'un moviment militar reivindicatiu, fruit del descontentament que creava entre les guarnicions el tracte de favor que rebien els oficials destinats al Marroc, que eren ascendits ràpidament per mèrits de guerra. Es van crear les Junes de Defensa, presidides pel coronel Benito Márquez, que era un sindicat de militars que lluitava per defensar els seus interessos. Una de les primeres mesures que van reivindicar va ser un criteri d'ascens basat en l'antiguitat i també augments de sou. En resposta el govern (Eduardo Dato) va tancar les Corts, però el poder civil va acabar reconeixent oficialment les Junes de Defensa. Un cop més, l'exèrcit s'imposava al poble.

El tancament de les Corts va provocar l'inici de l'altre crisi. Va començar un moviment polític protagonitzat per diputats i conduït per la Lliga Regionalista: l'Assemblea de Parlamentaris, una reunió de 69 diputats i senadors amb la finalitat de demanar l'obertura de les Corts, poder reorganitzar l'Estat i atendre les reivindicacions autonomistes. L'Assemblea estava formada per socialistes (Iglesias), radicals (Lerroux) i la Lliga Regionalista (Cambó). Només es va poder fer, però, una reunió, ja que les forces del ordre públic va detenir els participants.

L'última crisi va començar a l'agost de 1917. Els obrers van convocar una vaga general, l'origen de la qual fou una vaga ferroviària convocada per la UGT i la CNT. Pocs dies després, la vaga es va estendre per tots els sectors del país. La seva mala direcció i organització van facilitar que l'exèrcit la sufoqués en uns quants dies. A Astúries, en canvi, va durar més d'un mes.

La vaga va tenir un parell de conseqüències:

- Nombrosos morts, ferits i empresonats

- El 3/11/1917 es va convocar un govern de concentració, format per persones d'ideologies diferents amb la finalitat de superar una situació de crisi greu. per primera vegada va haver-hi representats de la Lliga. L'entesa va ser impossible, en part per les reivindicacions autonomistes catalanistes.

3. La descomposició del sistema (1917-1923)

Aquest període es va caracteritzar per la inestabilitat governamental, la petició d'autonomia per a Catalunya, l'agitació social i el desastre d'Annual el 1921 a la Guerra del Marroc.

Els debats per la reivindicació autonomista catalana van anant passant a un segon terme a mesura que l'agitació social augmentava. Aquest fenomen es va donar a tota Europa, en part motivat pel ressò que va tenir entre la classe obrera la Revolució Soviètica de 1917. L'agitació també es va concretar en el increment del nombre de vagues (La Canadenca, 1919) i en l'enfrontament armat i directe entre alguns sectors obrers, aplegats dintre del Sindicat Únic, i grups de pistolers al servei dels amos i propietaris de fàbriques, l'anomenat Sindicat Lliure. Durant aquests anys els atemptats es va comptar per centenars. El 1921 Eduardo Dato, president del govern, va ser assassinat. A sobre, tot es va complicar més quan a l'any 1921 va ocórrer el Desastre d'Annual, on les tropes espanyoles van rebre un cop molt fort per part dels independentistes marroquins, comandats per Abd el-Krim. L'exèrcit espanyol va haver de fugir fins a Melilla.

Tot això va fer que es tingués que buscar una alternativa, i així es va fer. La nit del 12 al 13 de setembre de 1923 el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera va protagonitzar un pronunciament a Barcelona, va declarar l'estat de guerra i va suprimir la Constitució de 1876. El rei va recolzar el cop i va nomenar Primo de Rivera president d'un directori que va governar fins el 1930.

4. La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)

El cop d'Estat de Primo s'inscriu en un context mediterrani en què ja hi havia altres dictadures. La dictadura de Primo de Rivera presentava algunes peculiaritats. En primer lloc, ell era militar, a diferència de Mussolini, Salazar o Venizelos. En segon lloc, la seva ideologia no era feixista i provenia del regeneracionisme, el qual ja havia postulat la possibilitat d'un "cirurgia de ferro" que posés ordre al país.

Primo de Rivera es va presentar com un dictador per a una etapa transitòria i breu: en principi, només tres mesos. Però durà set anys i presidí dos governs: un directori militar (1923 a 1925 on els que manen són militars i assessoraven a Primo, el qual era l'únic interlocutor amb el Rei) i un directori civil (1925 a 1930 on tornen a permetre l'entrada de polítics).

1-1 Suports i oposicions

Primo va tenir bona acollida entre els sectors de la Espanya rural, controlada pels cacics, terratinents i membres de la burgesia industrial i financera.

L'oposició a la dictadura va aparèixer entre les classes mitjanes, els estudiants i els intel·lectuals. També es van oposar els nacionalismes perifèrics (gallec, català i basc), ja que, tot i que al principi Primo no es va mostrar hostil vers aquests nacionalismes, amb els anys fou cada vegada més repressiu, cosa que va contribuir a radicalitzar-los. Un exemple de la radicalització va ser l'intent de provocar la caiguda de la Dictadura mitjançant una invasió de militants d'Estat Català, dirigits per Francesc Macià, des de territori francès, al 1926. Aquest fet es conegut amb el nom de la Conspiració de Prats de Molló. La invasió, però, va ser sufocada per la policia francesa i Francesc Macià va ser detingut.

La Dictadura es va acostar al PSOE: era l'únic partit d'esquerres que Unió Patriòtica (partit del govern) va permetre, per així poder rebre el suport de la esquerra. La CNT era l'únic

sindicat legal, però va iniciar el període molt desgastada. El 1927 es va fundar clandestinament la Federació Anarquista Ibèrica.

1-2 L'obra dels directoris

Durant el directori militar (1923-1925) es va intentar organitzar políticament l'estat sobre dos partits: la Unió Patriòtica, que representava la dreta, i el PSOE, que representava a la esquerra, encara que no volia entrar en aquest joc.

No hi havia llibertat de cap tipus, la Constitució de 1876 queda en suspens, es va declarar l'Estat de Guerra, tots els governadors civils es van substituir per militars, les diputacions provincials es van eliminar, es van substituir alcaldes i regidors per persones afins al règim, es va crear el Sometent Espanyol (voluntaris que feien accions policials), es van prohibir les manifestacions del dia 1 de maig, es va establir la censura i va haver-hi accions repressives contra intel·lectuals, professors, etc.

Va haver una disminució de la conflictivitat social i la Dictadura va resoldre al fi el problema del Marroc. El 1925 Espanya aconseguí vèncer les tropes d' Abd el-Krim a la badia d'Alhucemas.

Va haver-hi una gran repressió catalana. Al principi, els polítics de la Lliga Regionalista es van alegrar de l'arribada del dictador, però després van veure amb incredulitat com acabava amb totes les coses en les que creien. Primo va fer una política anti-catalanista, ja que creia que representaven una amenaça contra la unitat espanyola. Va prohibir el català i les sardanes; la cultura catalana en general. El 1924 va canviar el president de la Mancomunitat per Alfons Sala i Argemí, afí a la seva ideologia, i així intentar destruir-la des de dins. Un any després ho va aconseguir ja que la Mancomunitat va ser desmantellada. El diari "La Veu de Catalunya" va ser clausurat. El 1925 el Barça va jugar un partit d'homenatge a l'Orfeó Català. Es va posar l'himne d'Espanya i el van xiular, cosa que van fer que es tanqués el club durant 6 mesos.

Durant el directori civil (1925-1930) l'acció política de la Dictadura es decantà cap a la institucionalització, amb la creació de l'Assemblea Nacional Consultiva el 1926, elegida no democràticament. Els components d'aquesta Assemblea eren representants de l'oligarquia agrària i gent de l'Església i l'exèrcit.

Pel que fa a les infraestructures, es van enllestir diversos projectes per a la construcció de carreteres, es va modernitzar la xarxa ferroviària i es van construir embassaments i canals de regatge. Tot això va fer que l'atur disminuís.

1-3 La caiguda de la Dictadura

A més de l'oposició per part dels obrers, dels nacionalismes i dels estudiants, el govern de Primo va tenir picabaralles amb l'estament militar. La nit de San Juan de 1926, l'anomenada "Sanjuanada", va tenir lloc una conspiració contra la Dictadura on van participar polítics republicans i monàrquics, civils i els generals Valerià Weyler, Francisco Aguilera i Domènec Batet. La conspiració, però, es va sufocar ràpidament.

Una altra raó de la caiguda va ser que l'any 1928 el claustre de la Universitat de Madrid va protagonitzar una gran mobilització a causa de l'aprovació de l'article 53. Aquest article deia que s'equipararien els títols expedits per la Universitat dels Agustins de l'Escorial i dels

Jesuïtes de Deusto (universitats privades) amb els expeditos per les universitats públiques. Antoni Maria Sbert, el líder estudiantil que estava al capdavant de la FUE (Federació Universitària Escolar), va ser detingut i li van obrir un expedient on posava que no podia matricular-se en cap lloc. Aquesta situació va tenir molt ressò i les mobilitzacions van tornar a moltes de les universitats espanyoles. Finalment, el govern va acabar traient l'article 53 el 1929.

Una altra raó va ser la crisi econòmica del 1929 (el Crac) que va comportar la devaluació de la pesseta. També al 1929, es va produir un pronunciament republicà per part de Jose Sánchez Guerra. Encapçalava un grup de republicans, que sota el nom de Alianza Republicana, van intentar donar un cop d'Estat, encara que no es van sortir.

Tot això, juntament amb la manca de suport, va fer que el dictador dimitís el 28 de gener i s'exiliés a París. Per substituir Primo, el rei Alfons XIII va encarregar a Dámaso Berenguer la formació d'un nou govern. El retorn, però, al règim anterior a la Dictadura va resultar impossible per tres causes:

- a) Els patits dinàstics (Conservadors i Liberals) havien perdut durant la Dictadura l'estructura organitzativa i estaven desprestigiats.
- b) L'opinió pública va identificar la figura del rei amb la del dictador i el feia responsable de la situació. El monarca esdevenir en poc temps molt impopular.
- c) Les forces antidinàstiques van perdre una iniciativa unitària, que culminà amb el pacte de Sant Sebastià (1930), aliança en la qual s'integraren republicans d'arreu de l'Estat.

Els signants del pacte de Sant Sebastià van acordar la supressió de la monarquia i la creació d'un govern provisional, iniciativa la qual tant el PSOE com la CNT van donar suport.

L'estratègia per enderrocar la monarquia preveia fer coincidir el dia 15 de desembre la insurrecció d'algunes unitats de l'exèrcit i una vaga general. Tres dies abans, el dia 12, els capitans Galán i García es van avançar a la data cordada i es van aixecar a Osca. Van ser vençuts ràpidament per unitats governamentals i el dia 14 van ser executats. El dia 15 alguns representants del govern provisional il·legal van ser detinguts. El pla se n'havia anat a norris.

El 14/2 Dámaso Berenguer va dimitir i Juan Bautista Aznar va ser nomenat president del govern. Aquest va convocar eleccions municipals per al dia 12 de abril. Els partits del pacte de Sant Sebastià van presentar aquestes eleccions com un referèndum sobre la monarquia. Els resultats foren aclaparadorament favorables a les candidatures republicanes i el 14/4 es va formar el govern provisional de la República, presidit per Niceto Alcalà Zamora. A Catalunya, Francesc Macià, líder d'ERC, va proclamar a Barcelona la República Catalana.

Alfons XIII va marxar cap a l'exili. La 2ª República ja era un fet.

5. El catalanisme

Catalunya, vençuda l'11 de setembre de 1714 en la guerra de Successió (que va coronar el borbó Felip V rei d'Espanya), va mantenir viu en l'ús social la llengua. Malgrat la prohibició de l'ús oficial i l'escassetesa i la poca qualitat de la literatura, el català va continuar sent el

vehicle normal de comunicació. El 1716 sorgeix el Decret de Nova Planta, en el qual s'expressa l'intent d'eliminar totes les particularitats de Catalunya.

2-1 La Renaixença (catalanisme cultural)

És el moviment cultural que sorgí a Catalunya a la dècada de 1830 (encara que té l'arrel a l'Edat Mitjana), caracteritzat per la voluntat de recuperació literària de la llengua catalana. Es podria dir que tot comença al 1833 amb la publicació de la coneguda oda "La Pàtria", de Bonaventura Carles Aribau. Però la persona decisiva en la recuperació de la llengua catalana va ser Joaquim Rubió i Ors, que tenia com a pseudònim "Lo Gaiter del Llobregat".

L'any 1859 es van restaurar els Jocs Florals, concurs de poesia que, a banda del valor poètic, va dinamitzar i prestigiar l'ús del català com a llengua pròpia. Diverses institucions com la UB, l'Acadèmia de Bones Lletres i l'Ateneu Barcelonès van acollir el moviment i el van impulsar.

A partir d'aquí el corrent popular de la literatura va experimentar un gran impuls. La figura més significativa d'aquest corrent fou Frederic Soler, més conegut pel pseudònim de "Serafi Pitarra".

La Renaixença va rebre influències del romanticisme europeu.

2-2 El catalanisme polític

El catalanisme cultural va donar pas poc a poc al polític, que va començar a reclamar l'autogovern. De 1868 fins 1874 el partit més important a Catalunya va ser el Partit Republicà Democràtic Federal, que va ser la primera força política que va reclamar l'autonomia catalana.

Al 1869 es va fer un document, el Pacte de Tortosa, on es demanava una organització federal de l'Estat Espanyol i la reconstrucció de la Corona d'Aragó. Al 1873, durant la Primera República, Pi i Margall també va preveure a la Constitució de 1873 una organització federalista.

Durant els primers anys de la Restauració, hi va haver tres cercles importants de catalanisme: els literats romàntics aplegats a la revista "La Renaixença" (conservadors més radicals), el grup catòlic del setmanari "La Veu del Montserrat" (conservadors catòlics, liderats pel bisbe Josep Torras i Bages) i els **federalists**, encapçalats per Valentí Almirall.

Va ser precisament Valentí Almirall qui va impulsar el primer catalanisme polític. Va fundar al 1879 el primer diari escrit íntegrament en català: el "Diari Català", va organitzar els dos primers congressos catalanistes (1880 i 1883) i va fundar el Centre Català (organització cultural) al 1882. Almirall va saber connectar amb la societat civil catalana i va ser l'inspirador del Memorial de Greuges (1885). Aquest escrit denunciava l'opressió de Catalunya per part de Castella i presentava les reivindicacions catalanes, basades en la defensa de l'economia, la llengua i la cultura. Els federalistes també reclamaven proteccionisme econòmic i reivindicaven la llengua catalana.

L'any 1887, els sectors més **conservadors** del Centre Català, com Àngel Guimerà, se'n van deslligar i van fundar una nova agrupació: la Lliga de Catalunya. El seu primer acte polític públic va ser el missatge que l'entitat va adreçar a la reina regent Maria Cristina, en què es

demanava la plena autonomia de Catalunya. Els dirigents d'aquesta organització es van integrar l'any 1901 en un altre partit: la Lliga Regionalista.

El 1891 es va crear la Unió Catalanista, una federació d'entitats molt diverses ideològicament amb voluntat de coordinar tots els nuclis catalanistes comarcals existents. La seva primera acció important va ser la celebració d'una assemblea a Manresa que va aprovar un document anomenat "Les Bases de Manresa". Aquell escrit era el primer intent d'estatut d'autonomia català. Una altra iniciativa de la Unió va ser el manifest públic "Missatge al rei dels hel·lens", al 1897, document en el qual s'expressava la solidaritat dels catalanistes amb els habitants de la illa de Creta, en aquells moments sota domini turc.

El govern va iniciar a partir d'aquell moment una repressió contra el catalanisme amb l'excusa que era un perill per a la unitat d'Espanya. Durant aquells anys es va començar a utilitzar a la premsa i la política de Madrid la paraula "separatista".

2-3 L'evolució del catalanisme polític

Des del 1901 fins al 1931 els partits dinàstics (conservador i liberal) van experimentar a Catalunya una desprestigi progressiu.

El catalanisme conservador o de dretes fou representat el 1901 per la Lliga Regionalista. Va ser dirigida per Enric Prat de la Riba fins a la seva mort el 1917 i posteriorment per Francesc Cambó. Aquest partit va vertebrar el moviment de la Solidaritat Catalana, va impulsar una campanya per assolir l'autonomia política de Catalunya. i va ser la formació política responsable de la gestió de la Mancomunitat.

Del catalanisme d'esquerres destaquen uns quants partits. Rafael Campalans, Gabriel Alomar i Manuel Serra i Moret es van escindir del PSOE i van fundar la Unió Socialista de Catalunya l'any 1923. Un altre partit era el Partit Republicà Català (PRC), fundat el 1917 i dirigit per Francesc Layret, Marcel·lí Domingo i Lluís Companys. El 1922 Francesc Macià va fundar l'Estat Català. Aquestes dues formacions van donar Esquerra Republicana de Catalunya, fundada el 1931.

El Partit Republicà Radical va ser creat per Alejandro Lerroux el 1908. Dotat d'una oratòria encesa, sovint demagògica. Utilitzava un llenguatge d'esquerres i era un partit anticlerical i anticatalanista. Aquest partit va arrelar entre les classes populars, especialment entre els immigrants.

2-4 La Mancomunitat de Catalunya

Era una federació de les quatre Diputacions Provincials de Catalunya. El projecte el 1911 per iniciativa d'Enric Prat de la Riba, president la Diputació de Barcelona. Després s'hi van adherir els altres tres presidents de la resta de Diputacions.

L'avantprojecte de Mancomunitat va ser presentat al president del govern espanyol, José Canalejas, que el va acollir favorablement. El 1912, Canalejas va presentar al Congrés dels Diputats un projecte de llei de Mancomunitats que es va aprovar, encara que amb competències molt retallades. Un cop passats els tràmits de l'aprovació del Senat, la llei va ser aprovada el desembre de 1913. El 6-4-1914 es va constituir la Mancomunitat de Catalunya. El líder de la Lliga Regionalista, Enric Prat de la Riba va ser elegit el primer president.

El govern de la Mancomunitat estava format per vuit consellers, dos per província. Hi havia representades diverses formacions polítiques. Les competències de la Mancomunitat van ser molt migrades i, realment, mai va tenir cap poder polític.

Tot i que el seu finançament era molt escàs, l'obra de la Mancomunitat de Catalunya va ser extraordinària. Entre les diverses tasques de la Mancomunitat, va destacar l'obra educativa i cultural. Va crear l'institut d'Estudis Catalans (1907), la Biblioteca de Catalunya, etc. Pel que fa a l'educació, cal esmentar la creació de l'Escola d'Estiu per a mestres i la construcció de centres escolars. A més, la Mancomunitat va emprendre iniciatives socials i la creació de nombroses infraestructures. Van proposar establir un sistema viari complet i la realització d'obres hidràuliques.

A la mort de Prat de la Riba el 1917, el substitut va ser Josep Puig i Cadafalch.

El cop d'Estat de Primo de Rivera va tenir una significat clarament antidemocràtic i anticatalanista. Es va prohibir l'ús públic del català, l'exhibició de la senyera, etc. El 1924 Alfons Sala i Argemí, que havia donat suport al dictador, va ser nomenat nou president de la Mancomunitat per desmantellar-la des de dins. Finalment, la Mancomunitat va ser suprimida definitivament.

6. El moviment obrer i industrial

Al segle XIX, Espanya era un país agrícola; hi havia molt poques indústries. La propietat de la terra era gairebé tota propietat de la noblesa i l'Església. Els nobles i clergues vivien de les rendes que els proporcionaven els camps, que eren cultivats per arrendataris, els quals es quedaven una part de les collites per subsistir i lliuraven l'altre part al propietari.

Els camperols eren molt pobres i treballaven explotacions petites. A més, havien de pagar delmes, un impost que es pagava a l'Església d'un 10% de les collites. També hi havia terres comunals, hectàrees de terra que eren propietat dels municipis. Aquestes, juntament amb les terres de l'Església, s'anomenaven propietats en mans mortes, ja que segons la llei no es podien posar a la venda.

6-1 Les desamortitzacions

Va haver-hi dues desamortitzacions aplicades pels governs dels anys 1836 i 1855. La primera va ser eclesiàstica i es va fer durant la regència de Maria Cristina. Va estar inspirada per Mendizabal. Amb els ingressos obtinguts l'Estat va poder afrontar el problema del deute públic i finançar l'exèrcit contra els carlins. La segona va ser civil, duta a terme durant el Bienni Progressista per Pasqual Madoz.

Les conseqüències de les desamortitzacions van comportar el canvi de propietat i la inestabilitat i inseguretat de molts agricultors, que van perdre els drets d'ús dels béns comunals. En moltes zones es va produir una proletarització.

6-2 L'evolució del moviment obrer

Les condicions laborals de la classe obrera industrial al principi van ser extremadament dures. Hi havia salaris baixos, així que qualsevol augment dels preus provocava problemes de subsistència i revoltes urbanes. Les jornades laborals podien arribar a les 15 h. diàries. Es

permetia l'acomiadament lliure, havia accidents laborals freqüent, havia un alt grau d'analfabetisme, etc. Tot això feia que l'esperança de vida dels treballadors era de 30 anys.

Les primeres associacions obreres es van impulsar a Barcelona, Màlaga i Alcoi. Però els treballadors van veure com gairebé sempre se'ls negava el dret d'associació. Per això, aquest dret va ser una de les primeres i permanents reivindicacions del moviment obrer. A Catalunya, l'any 1840, els treballadors van constituir l'Associació Mútua d'Obrers de la Indústria Cotonera.

La primera vaga general de la història d'Espanya va tenir lloc a Catalunya entre el 2 i el 10/7/1855. Els obrers reivindicaven la llibertat d'associació, un horari estable, la creació d'una junta mixta d'amos i obrers per discutir els conflictes laborals i la limitació de l'acomiadament. Les autoritats, alarmades per la força del moviment obrer, van prohibir les societats obreres.

En aquest període, el moviment obrer espanyol va rebre la influència del socialisme utòpic (projecte ideal però irrealitzable). D'aquesta època també destaquen algunes iniciatives culturals, com les escoles nocturnes per a adults o els Cors de Clavé (1850).

El 1864 s'havia creat a Londres la Primera Internacional (AIT). Aquesta associació pretenia aconseguir l'emancipació econòmica i social de la classe obrera, arribar a superar la societat classista a través de la propietat col·lectiva i la creació d'una societat igualitària.

L'any 1871 es va produir en l'AIT un enfrontament entre Karl Marx i Mikhail Bakunin, que va tenir l'origen en les divergències sobre els procediments que s'havien de seguir per assolir els objectius que es plantejava l'Associació. Marx defensava que la classe obrera s'havia d'organitzar en un partit propi per arribar al poder, a partir del qual i mitjançant la dictadura del proletariat, es podria construir una societat igualitària. Bakunin rebutjava tota participació política i volia la destrucció directa de l'Estat, de tota propietat i de tota forma d'autoritat, alhora que postulava l'organització de la societat mitjançant la federació de comunes lliures.

Aquesta divergència va provocar l'escissió de l'AIT, que es va dividir en socialistes o marxistes i els anarquistes o bakuninistes.

A Espanya la influència dels dos sectors havia arribat ja feia temps. El 1868 Guiseppe Fanelli va introduir les idees anarquistes i va fundar els primers nuclis espanyols de l'AIT. L'introduïdor de les idees socialistes al nostre país ho va portar a terme Paul Lafargue, gendre de Marx.

A Catalunya, la Revolució de 1868 va comportar la restauració de les llibertats d'expressió i d'associació. Ben aviat els obrers catalans van restaurar la Direcció General de les Societats Obreres. i van fundar el sindicat Tres Classes del Vapor.

L'inici de la Restauració (1875) va coincidir amb els darrers actes de la Primera Internacional, abans de dissoldre's (l'any 1876 la branca marxista i al 1881 la branca anarquista). Durant els primers anys de la Restauració, les organitzacions van haver d'actuar en la clandestinitat.

El 2/5/1879 es fundà clandestinament a Espanya el PSOE, presidit per un tipògraf: Pablo Iglesias. L'any 1881 els seus impulsors van inscriure el partit oficialment i van convocar una vaga de tipògrafs a Madrid. Com a conseqüència, Iglesias va ser detingut i molts tipògrafs

acomiadats. Com que aquests no trobaven feina, van haver de desplaçar-se a altres llocs d'Espanya, on van continuar la tasca de difusió de les seves idees.

El 1888 el PSOE celebra el seu primer congrés, pocs dies després de la fundació de la UGT, sindicat vinculat a aquest partit. A la dècada dels 90, el socialisme espanyol va incorporar les *cases del poble*, centres de reunió amb finalitats doctrinals, culturals i formatives. A l'any 1910 per primera vegada un diputat socialista va participar al Congrés dels Diputats: Pablo Iglesias.

Les idees anarquistes van tenir èxit sobretot a Catalunya i Andalusia. Aquestes idees es centraven en dos principis bàsics: la llibertat absoluta sense jerarquies i la bondat de la societat lliure. Eren idees directes i senzilles que van despertar un gran entusiasme.

L'apòstol de l'anarquisme a Espanya va ser una altre tipògraf: Anselmo Lorenzo. La manca d'organització dels anarquistes va ser el seu taló d'Aquil·les.

La influència de les noves idees de propaganda pel fet o d'acció directa dels anarquistes europeus van dur alguns sectors anarquistes al terrorisme. A la dècada de 1890, a Barcelona, el moviment anarquista era dominat per la tendència anarcocomunista que creia en l'acció directa i espectacular per avançar en la lluita per l'emancipació de la classe treballadora. El resultat van ser nombrosos atemptats terroristes.

El 7/11/1893 l'anarquista Santiago Salvador va llançar dues bombes al Liceu. Un altre atemptat que es produí a Barcelona va ser el del carrer dels Canvis Nous. En aquest cas, un anarquista francès que va llançar una bomba al pas de la processó del Corpus. El 1897 es va produir l'assassinat de Cánovas del Castillo per part de l'anarquista Michelle Angiolillo, que actuà per venjar els anarquistes jutjats de l'atemptat en la processó del Corpus.

La Segona Internacional es va crear al 1889 a París.

Al començament del segle XX les condicions laborals seguien sent precàries: jornades de 10 a 12 hores, sense contractes, no hi havia seguretat, analfabetisme elevat, etc. Alguns sectors van empènyer la classe obrera cap a la mobilització per mitjà de la premsa, en la qual totes les revistes i diaris tenien un tret comú: l'anticlericalisme.

El moviment obrer espanyol seguí dividit en dos grans corrents: el socialista, representat per la UGT, i l'anarquista, representat per la CNT. El 1921 va sorgir el PCE (comunista), que es va adherir a la Tercera Internacional (Moscou, 1919). També es va crear el PCOE, que poc després es va fusionar amb el PCE. El 1904 es va crear a Barcelona Solidaritat Obrera i el 1927 es va crear a València la FAI (anarquista).

Entre el 1898 i el 1931 la tensió social va ser constant. Motivades per les precàries condicions de vida de la classe obrera, les reivindicacions es van canalitzar sobretot mitjançant vagues i manifestacions. També van ser freqüents els aldarulls al carrer i la construcció de barricades. La resposta era detenir els dirigents obrers, tancar els diaris vinculats al moviment obrer, suprimir les organitzacions obreres i utilitzar la força pública (Guàrdia Civil) per reintegrar l'ordre als carrers.

L'evolució del moviment obrer es pot dividir en dues grans etapes separades per l'any 1917. Abans del 1917, les seves prioritats se centraven en obtenir reivindicacions de caràcter laboral. El que van aconseguir va ser augments de sou, prohibició del treball nocturn de les

dones, dret de vaga i jornada laboral de 10 hores. A partir del 1917 predominaren els referents ideològics encaminats a capgirar l'ordre social, arran del ressò que va tenir la Revolució Soviètica. Un dels períodes amb més conflictivitat va ser entre el 1919 i el 1923. Tot va arrencar amb la vaga de La Canadenca, que es va estendre a altres fàbriques. La vaga va durar tres mesos, amb els aldarulls i la repressió habitual. Al final, el moviment obrer va aconseguir la llibertat de gairebé 3000 detinguts, la readmissió dels vaguistes acomiadats i un augment salarial. A més, el 3/4/1919 el govern anunciava la jornada laboral de 8 hores.

Al 1919 es van fundar també els Sindicats Lliures, amb els quals va arribar el pistolerisme, cosa que va provocar una espiral de violència que provocà nombrosos morts en tots els bàndols. L'acció dels Sindicats Lliures s'intensificà entre el 1920 i el 1922, període en el qual els atemptats eren selectius i es va aplicar generosament la llei de fugues, la qual permetia a la policia disparar contra els detinguts que "intentessin" fugir. Sovint la policia deia als detinguts que quedaven lliures i quan se n'anaven, els disparaven amb l'excusa que volien fugir. Entre els assassinats estaven Salvador Seguí (el Noi del Sucre) i Francesc Layret.

6-3 L'evolució de la indústria

En l'evolució industrial espanyola es van donar tres canvis fonamentals: la substitució del vapor per l'electricitat com a font d'energia, la concentració de la indústria pesant al País Basc i la diversificació de sectors. Amb tot, el ple desenvolupament de la indústria espanyola abans de la guerra civil topà amb dos inconvenients: la dificultat de competir a l'exterior i la debilitat del mercat interior espanyol.

La pèrdua de les colònies no va tenir gaire repercussió en l'expansió de la indústria. Això sí, va representar la desaparició d'un mercat important, cosa que va afectar sobretot el tèxtil català.

Es pot dir que van haver-hi períodes d'expansió i períodes de crisi. Durant les èpoques de crisi, les condicions de vida de la classe obrera industrial empitjoraven, ja que l'atur augmentava i no hi havia cap mena de pensió o subsidi. VA haver-hi alguns conflictes violents, com la Setmana Tràgica (1909) i l'època del pistolerisme (1919-1923). L'arribada de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) va comportar un augment inesperat de tota mena de productes per part dels països contendents. Els grans beneficis econòmics generats pel conflicte no van quedar repartits entre tota la societat, sinó entre els amos i els empresaris. Les condicions de vida dels obrers van empitjorar, cosa que va provocar la vaga general del 1917. Quan la guerra va acabar, la demanda va parar i això va provocar una crisi important, amb un increment de l'atur.

En quant a la indústria catalana, es pot dir que va sofrir una desacceleració al començament del segle XX. Un dels problemes principals era la dependència de l'exterior.

Des del 1911 es van crear grans companyies productores d'energia hidroelèctrica. La més important va ser La Canadenca. L'energia hidroelèctrica va facilitar la diversificació dels sectors industrials (per exemple, l'automobilística, amb la creació d'Hispano-Suïssa al 1904).

Un cop acabada la Primera Guerra Mundial la indústria catalana va entrar en crisi (1919-1923). Durant aquesta etapa, la producció es va reorientar cap a la dependència del mercat interior i el retorn al proteccionisme i als aranzels per limitar la competència estrangera.

En total, el balanç de la indústria catalana durant el primer quart de segle XX va ser positiu. Es va reduir la dependència energètica del carbó, es va augmentar la productivitat i es va produir una diversificació, cosa que va produir un augment de la classe obrera.

6-4 La condició femenina

La dona estaven sotmeses a la concepció que eren inferiors respecte als homes pel que fa a determinades capacitats i que tenien unes finalitats prioritàries, que eren tenir fills, cuidar-los i fer les coses de casa. La dona era diferent perquè estava caracteritzada pel sentimentalisme i l'afectuositat i l'home per la racionalitat i la consciència. A més, els nois i les noies estaven separats a l'escola, ja que l'educació que rebien era diferent, ja que les noies dedicaven més temps a la religió i a les labors.

El treball de la dona fora de la llar estava mal vist. No obstant això, la seva presència als tallers i a les fàbriques era nombrosa. En aquesta situació, la dona sofria una triple discriminació: explotació igual que la del treballador masculí, percebia pel mateix treball que un home un sou inferior i havia de dedicar-se a les tasques domèstiques, als fills i a l'home quan arribaven a casa.

La discriminació en una dona casada era encara més evident. En el dret civil vigent al 192 es consagrava l'obligació d'obeir el marit. Al codi civil es deia que l'home era qui administrava els béns de la seva dona i que aquesta no podia vendre ni comprar res sense la llicència del seu marit. Fins a la Segona República la dona no va poder votar (eleccions del 1933).

Durant les primeres dècades del segle XX van aparèixer millores de la condició femenina. Va haver un descens de la natalitat i la dona començà a accedir als àmbits públics i a la política. Una de les principals reivindicacions femenines va ser aconseguir la dignificació del treball femení i l'accés ple a la cultura i a l'educació. Un dels exemples d'aquest canvi va ser l'èxit de Caterina Albert (Victor Català) i la divulgació dels nous corrents de l'ensenyament per part de Rosa Sensat.

6-5 Les transformacions industrials

A Espanya, la Revolució Industrial va afectar principalment dues zones: Catalunya i el País Basc. A Catalunya el sector més important va ser el tèxtil i al País Basc el siderúrgic.

El procés d'industrialització espanyol, però, va ser més dèbil i lent que a la resta de països europeus. El retard industrial s'ha atribuït a la falta de demanda de productes manufacturats per part de la societat espanyola. La pobresa de la població camperola, majoritària al país i amb un poder adquisitiu escàs, constituïa un estímul feble per al creixement de la indústria. Altres causes d'aquest retard són el proteccionisme, la manca d'inversions, les males comunicacions terrestres i la falta de xarxes comercials.

6-6 Catalunya i la indústria tèxtil

Perquè la indústria tèxtil pugui prosperar, fa falta capital, mà d'obra, innovació tecnològica, existència de matèries primeres o fonts energètiques abundants i barates i, finalment, una bona demanda de teixits. Això va passar, per exemple, a Anglaterra.

A Catalunya, en canvi, no es donava cap d'aquestes dues condicions: el cotó i el carbó s'havien d'importar i el mercat espanyol tenia poca capacitat de compra. Malgrat tot, es va

aconseguir crear una important indústria tèxtil, cotonera sobretot. També van sorgir fàbriques d'indianes, fargues, molins paperers i adoberies.

L'agricultura també s'havia de modernitzar i va començar amb l'exportació de vins, aiguardents, vinagres i olis.

Cal diferenciar dos tipus de fàbriques: els vapors, que estaven dintre de la ciutat, i les colònies industrials. Una colònia industrial era un conjunt d'instal·lacions industrials i d'equipaments socials (cases, escola, capella, mercat, etc.) situades fora de la ciutat i al costat dels rius, per aprofitar l'energia hidràulica. Era com un petit poble. La més important va ser la Colònia Sedó, a Esparraguera.

Els germans Bonaplata van fundar el 1833 la primera fàbrica que funcionava amb vapor. 2 anys després, però, va ser destruïda per una revolta popular. Els vapors més importants van ser El Vapor Vell (1840) i l'Espanya Industrial (o Vapor Nou, 1849), les dues situades a Sants.

La superioritat anglesa en els preus i en el control del mercat va obligar la indústria catalana a protegir la seva producció. Per això, es va evitar la importació de teixits anglesos, tant a la Península com a les últimes colònies americanes (Cuba, Filipines, Puerto Rico).

Poc a poc, a Catalunya es va anar mecanitzant la indústria. Un exemple és l'invent de la berguedana, una màquina de filar que era una versió catalana de la spinning-jenny britànica.

6-7 El País Basc i la indústria siderúrgica

El País Basc era ric en mines de ferro. Petites fàbriques van exportar el ferro a la resta d'Espanya i a les colònies americanes, aprofitant la política proteccionista i la supressió parcial dels furs, cosa que permetia el lliure comerç.

A partir del 1860, es va començar a exportar a Anglaterra i la indústria siderúrgica basca va fer un salt endavant. Es van crear moltes empreses metal·lúrgiques de transformació de l'acer. Aquesta arrencada s'explica per, a part de l'exportació a Gran Bretanya, la política proteccionista i l'expansió de l'acer.

6-8 Altres activitats industrials i mineres

Pel que fa a la indústria agroalimentària, cal destacar les fàbriques de farina, les empreses d'elaboració de vins i alcohols i la producció d'oli d'oliva.

Un altre sector que evolucionà força va ser el químic, lligat a la indústria tèxtil i a la fabricació de dinamita per l'explotació minera.

En el desenvolupament de la indústria mecànica, van destacar iniciatives com la fàbrica de vapor dels germans Bonaplata, nombrada anteriorment, i la Nueva Vulcano, a la Barceloneta (1836).

En quant a l'extracció minera, a part del carbó asturià i del ferro basc i andalús, es potencià l'explotació de les mines de mercuri, coure i plom. La major part dels minerals que s'extreien s'exportaven a l'estranger.

Tema 6 i 7: La Segona República i la Guerra Civil

1. De la Dictadura a la República (1930-1931)

Per substituir Primo, el rei Alfons XIII va encarregar a Dámaso Berenguer la formació d'un nou govern. El retorn, però, al règim anterior a la Dictadura va resultar impossible per tres causes:

- a) Els patits dinàstics (Conservadors i Liberals) havien perdut durant la Dictadura l'estructura organitzativa i estaven desprestigiats.
- b) L'opinió pública va identificar la figura del rei amb la del dictador i el feia responsable de la situació. El monarca esdevenir en poc temps molt impopular.
- c) Les forces antidinàstiques van perdre una iniciativa unitària, que culminà amb el pacte de Sant Sebastià (1930), aliança en la qual s'integraren republicans d'arreu de l'Estat.

Els signants del pacte de Sant Sebastià van acordar la supressió de la monarquia i la creació d'un govern provisional, iniciativa la qual tant el PSOE com la CNT van donar suport.

L'estratègia per enderrocar la monarquia preveia fer coincidir el dia 15 de desembre la insurrecció d'algunes unitats de l'exèrcit i una vaga general. Tres dies abans, el dia 12, els capitans Galán i García es van avançar a la data cordada i es van aixecar a Osca. Van ser vençuts ràpidament per unitats governamentals i el dia 14 van ser executats. El dia 15 alguns representants del govern provisional il·legal van ser detinguts. El pla se n'havia anat a norris.

El 14/2 Dámaso Berenguer va dimitir i Juan Bautista Aznar va ser nomenat president del govern. Aquest va convocar eleccions municipals per al dia 12 de abril. Els partits del pacte de Sant Sebastià van presentar aquestes eleccions com un referèndum sobre la monarquia. Els resultats foren aclaparadorament favorables a les candidatures republicanes i el 14/4 es va formar el govern provisional de la República, presidit per Niceto Alcalà Zamora. A Catalunya, Francesc Macià, líder d'ERC, va proclamar a Barcelona la República Catalana.

Alfons XIII va marxar cap a l'exili. La 2ª República ja era un fet.

2. La Segona República (1931-1936)

2-1 El Bienni Reformador (1931-1933)

- Govern provisional

El govern provisional de la República, convocà eleccions legislatives per al 28 de juny. Alhora començà a actuar en quatre fronts: el treball al camp, l'educació, l'exèrcit i les relacions amb l'Església.

Pel que fa al camp (reforma agrària), el govern va decretar jornada laboral de 8 hores i que els propietaris tinguessin totes les terres cultivades si no volien que el seu usedfruit passés als treballadors.

En el terreny de l'educació, es va decretar la creació de escoles públiques, laiques, coeducatives i gratuïtes, i noves places de mestre, els sous dels quals van augmentar. També es va establir una xarxa de biblioteques. Tot això per intentar pal·liar l'analfabetisme.

En relació amb l'exèrcit (reforma militar), es va oferir als caps la possibilitat de jubilar-se amb el sou íntegre. Amb aquesta mesura s'aconseguí reduir el nombre excessiu de comandaments i divisions (macrocefàlia). Manuel Azaña va clausurar l'Acadèmia Militar de Saragossa, dirigida per Franco, i va anul·lar tots els ascensos per elecció o mèrits de guerra obtinguts durant la Dictadura. També es va crear la guàrdia d'assalt, cos de policia republicà.

L'Església al principi es va mantenir expectant, però dos successos van enterbolir una mica la situació. En primer lloc, una pastoral del cardenal Segura, els termes de la qual ferien la sensibilitat republicana perquè elogiaven al rei. El govern en va demanar la destitució, però els bisbes van donar suport al cardenal Segura. En segon lloc, molts convents de Madrid van ser cremats per grups de gent, com a conseqüència d'una provocació d'un grup de joves del Círculo Monárquico que havien instal·lat un gramòfon que emetia la Marxa Reial i que es podia sentir pels carrers. Molts catòlics del país, davant d'aquesta situació, van començar a veure la República com un règim contrari a les seves conviccions.

Les eleccions del 28/6 van donar el triomf a les forces d'esquerra i de centre. Les Corts sorgides de les eleccions van encarregar-se de redactar una nova constitució, que es va aprovar el 9/12. Aquesta constitució va reflectir els valors laics i esquerrans.

- Govern constitucional

Niceto Alcalà Zamora, president de la República, va encarregar a Manuel Azaña la formació de govern. A més d'aplicar la nova constitució, el govern d'Azaña va continuar les reformes establertes pel govern provisional i la concessió de l'Estatut d'Autonomia a Catalunya.

En quant a la llei de reforma agrària, es va crear la IRA, que determinava quines terres havien de ser expropiades i a qui es donarien. Gràcies a l'IRA, moltes terres van quedar a disposició de l'Estat però la distribució de la propietat entre els camperols va ser lenta i no aconseguí el nombre de propietaris previstos. Aquest fracàs de la reforma va constituir un dels motius de decepció dels camperols.

Durant aquest període, va haver-hi oposició dels sectors catòlics vers el govern, un aixecament anarquista i un intent de cop d'Estat per part de Sanjurjo al 1932.

A Catalunya, el govern de la República Catalana només va durar des del 14 al 18 d'abril de 1931. Els dirigents nacionalistes catalans van haver de renunciar a la sobirania nacional i a l'estat federal. En canvi, Catalunya va obtenir un règim provisional d'autogovern, la Generalitat de Catalunya (21/4), i el compromís per part del govern central que s'iniciaria el procés per redactar i aprovar un estatut d'autonomia. Una comissió elegida per l'assemblea de representants dels ajuntaments catalans es va reunir a Núria i va enllestir un avantprojecte de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que va ser aprovat pel poble en un referèndum que es celebrà el 2/8.

L'Estatut de Núria proclamava el dret de Catalunya a l'autodeterminació, defensava una estructura federal de l'Estat espanyol i definia el principat com un Estat autònom dins de la República Espanyola. Aviat es va veure, però, que aquest text era incompatible amb el de la Constitució republicana, que definia la República com un Estat integral compatible amb

l'autonomia de municipis i regions. L'Estatut es convertia en una concessió de les Corts republicanes i deixava de ser la manifestació de la voluntat sobirana del poble català.

El 6/5/1932 va començar a les Corts espanyoles la discussió de l'Estatut. La tramitació va ser lenta i els partits dretans llançaren atacs duríssims contra l'Estatut, que anaren acompanyats d'una intensa campanya anticatalanista. Tot i l'intent de cop d'Estat del general Sanjurjo, motivat en part per l'oposició a l'Estatut, el vot republicà es va aplegar a favor de l'Estatut gràcies a un brillant discurs d'Azaña.

Finalment, el 9/12/1932 es va aprovar l'Estatut, encara que estava molt retallat respecte a l'original. Així, Catalunya quedava constituïda com a regió i es donava al govern central la facultat de suspendre l'Estatut. La capacitat real de la Generalitat es trobava limitada per la Constitució i l'Estatut i, sobretot, per la dependència financera del govern central.

2-2 El Bienni Conservador (1933-1936)

El govern de Manuel Azaña (bienni reformador) va caure el 9/1933 com a conseqüència dels fets de Casas Viejas, que va ser un aixecament camperol el 11 i 12 de gener. Els revoltats van assaltar la caserna de la Guàrdia Civil i van matar alguns guàrdies. Els reforços van fer retrocedir els camperols, però un grup es va fer fort en una cabana. Davant d'això, els guàrdies van cremar la cabana, matant així a tots els ocupants. A més, es van afusellar 14 detinguts. Azaña, mal informat, va defensar l'actuació de la guàrdia d'assalt i va negar-ne les atrocitats. Quan es va saber la veritat, la oposició va demanar la seva dimissió. Alcalà Zamora va dissoldre les Corts i va convocar eleccions per al 19/11.

Durant el Bienni Reformador, la dreta espanyola va tenir temps per reorganitzar-se. S'hi distingien dos grups: un integrat per monàrquics i feixistes (JONS i Falange Española) i un altre que acceptava la república (CEDA, dirigida per Gil-Robles). Durant la campanya electoral, els socialistes presentaven Robles com a feixista i anunciaven una revolució social en cas que guanyés la dreta, que tenia un programa amb tres punts: la revisió de la Constitució pel que fa als seus punts laics, la supressió de la reforma agrària i l'amnistia per a les persones acusades de delictes polítics (Sanjurjo, per exemple)

El resultat de les eleccions de 1933 van ser favorables a les candidatures de centre i de dreta. Encara que la CEDA va ser qui va obtenir més vots, el president de la República va encarregar la formació de govern a Lerroux, líder del Partit Radical.

Pocs mesos després, sectors del PSOE i de la UGT van preparar una insurrecció armada que havia d'anar acompanyada d'una vaga general. La iniciativa va ser de Largo Caballero. El context europeu explica aquesta conspiració: d'una banda, l'ascens de Hitler al poder d'Alemanya el gener d'aquell any, i de l'altra, la persecució a què van ser sotmesos els socialistes a Àustria. El motiu amb què es va justificar l'esclat de la revolta va ser l'entrada de membres de la CEDA al govern de Lerroux. Els partits d'esquerra identificaven la CEDA amb el feixisme., així que tement un cop d'Estat, el 5/10 la UGT convocà una vaga general. La insurrecció armada només va triomfar a Astúries. La revolució asturiana va ser durament reprimida per l'exèrcit d'Àfrica, comandat per Franco. Els altres focus de la vaga van ser controlades ràpidament. La insurrecció va fracassar i els principals dirigents obrers van ser detinguts.

A Catalunya, ERC segueix manant, però com a Espanya hi havia centre-dreta, les relacions eren dolentes. Després de la mort de Macià el 25/12/1933, Companys va ser elegit president de la Generalitat. Catalunya vivia en aquell moment una situació de tensió amb el conflicte entre els rabassaires (pagesos) i els propietaris i amb l'aixecament anarquista de l'Alt Llobregat el 1/1932. Durant el 1934 es van aprovar al Parlament nombroses lleis, entre les quals hi havia la Rabassa Morta, que era un contracte de conreu entre el propietari i el pagès en el qual aquest últim pot gaudir de la terra sempre i quan no morissin els conreus (vinyes, sobretot). També es va aprovar la Llei de contractes de conreu, amb què es pretenia impedir que els rabassaires fossin expulsats de les terres que conreaven. El govern de la República va presentar un recurs que anul·lava aquesta llei al·legant la seva inconstitucionalitat. El 12/6 els diputats d'ERC abandonaven el Congrés dels Diputats com a protesta, però les negociacions amb el govern central i alguns retocs van permetre l'aplicació de la llei (9/1934).

La vaga declarada el dia 5/10 i l'entrada de tres ministres de la CEDA al govern de Lerroux un dia després van provocar la reacció del president Companys, que va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. La seva crida, però, no va ser seguida per ningú i l'endemà Companys i el seu govern es van rendir a les forces de l'exèrcit. L'Estatut va ser suspès i el govern de la Generalitat empresonat.

Actes de la Generalitat (1931-1934)

En l'àmbit econòmic, es va crear el Servei d'Estadística i l'Institut d'Investigacions Econòmiques. En l'àmbit social, es va crear l'Institut contra l'Atur Forçós, el Consell del Treball i els serveis d'Assistència i Previsió Social.

En l'àmbit de la sanitat, va haver-hi campanyes de vacunació, es va reorganitzar l'atenció primària i es va crear nous hospitals. En l'àmbit de l'ensenyament, es va crear l'Escola Normal Mixta i moltes biblioteques. Va haver-hi un procés de normalització de la llengua, gràcies a la creació del *Diccionari general de la llengua catalana* per part de Pompeu Fabra. En l'àmbit cultural, cal esmentar la legislació favorable a la millora de la condició de la dona: per primera vegada la dona quedava equiparada jurídicament a l'home dins del matrimoni.

Arran de la profunda crisi del 10/1934, els governs de centre-dreta van quedar tocats políticament. Les actuacions del govern durant el 1935 van ser molt impopulars: la contrareforma agrària, el bloqueig de l'Estatut d'Autonomia basc, etc. El 9/1935 el govern de Lerroux es va veure obligat a dimitir com a conseqüència de l'escàndol de corrupció de l'estraperlo. Davant d'aquesta situació, el president Zamora va dissoldre les Corts i va convocar eleccions el 16/2/1936. L'esquerra s'hi va presentar unida en una coalició liderada per ERC anomenada Front Popular. La CEDA, per tal de contrarestar el Front Popular, es va ajuntar amb altres partits dretans i va formar el Bloque Nacional. A Catalunya, al Front Popular se l'anomenava Front d'Esquerres i al Bloque Nacional, Front Català d'Ordre.

La coalició d'esquerres va guanyar i van tornar a posar en marxa tot el que el govern anterior havia parat (1r paràgraf Guerra Civil).

A la dreta es va constatar un augment de les activitats violentes per part de la Falange Española i les JONS, que va suposar la persecució del partit i l'empresonament del líder de la

Falange: Primo de Rivera fill. Aquest partit proposava una alternativa autoritària al règim parlamentari i tant ells com els requetés (carlins) entrenaven escamots paramilitars.

A l'esquerra també s'observava una radicalització. En el PSOE, a més, s'havia una divisió interna entre els més radicals i els més moderats, d'idees socialdemòcrates. El 9/1935 s'havia format el POUM i el 7/1936 el PSUC. El 1936, la CNT va refermar la seva posició antirepublicana amb un programa d'acció radical en què es propugnava la supressió del culte religiós, la confiscació de tots els béns i l'organització col·lectiva de la propietats i la societat a través de comunes lliures.

La guerra no era inevitable, però a diferència d'altres països, a Espanya la diferència va venir bàsicament de l'actitud i la voluntat d'un sector de l'exèrcit, que estava dividit des del començament de la República. Van sorgir algunes associacions clandestines (UMRA i UME).

3. La Guerra Civil (1936-1939)

El 18/2/1936 Zamora encarregà la formació de govern a Manuel Azaña, el qual va començar a aplicar immediatament el programa del Front Popular: continuació de la reforma agrària (Llei de Contractes de Conreu, etc.), amnistia pels presos polítics, restabliment de la Generalitat i l'Estatut de Catalunya i tràmits per l'Estatut basc i es va continuar amb la reforma educativa.

El 7/4 Alcalà Zamora va ser destituït de la presidència de la República i en el seu lloc va ser elegit el president del govern: Azaña. El seu càrrec va passar a mans de Casares Quiroga. El desordre públic es va manifestar de tres maneres: violència al camp, conflictes laborals i atemptats polítics, protagonitzats pels falangistes i monàrquics, pel que fa a la dreta, i pels sindicalistes, els comunistes i els anarquistes, pel que fa a l'esquerra.

L'atemptat més significatiu va ser el que costà la vida a Calvo Sotelo el 13/7/1936, dirigent de Renovación Española. Aquest fet va produir un gran impacte entre la dreta, especialment entre els militars que preparaven la insurrecció contra la República. L'atemptat fou comès per membres de la guàrdia d'assalt com a represàlia de l'assassinat de José del Castillo (tinent de la guàrdia d'assalt) per part dels falangistes.

Des del moment en què es proclamà la República una part de l'exèrcit li fou hostil i hi conspirà (intent de cop d'Estat de Sanjurjo, 1932). Entre les diverses conspiracions que van sorgir, destaca la de la nit de les eleccions del 2/1936. Quan es va conèixer el triomf del Front Popular. Franco va proposar la declaració de l'estat de guerra, cosa que no es va produir. El govern republicà era conscient d'aquest perill i per això situà militars de provada fidelitat republicana com a caps de les divisions orgàniques.

Al 3/1936 es començaren a tramitar diverses conspiracions alhora. A partir d'abril, però, seria el general Mola qui prepararia una xarxa colpista més consistent, que obtindria la confiança de tots els moviments antirepublicans. El govern de la República va intentar evitar aquestes conspiracions i va enviar els militars més perillosos a diferents destinacions (Franco a les Canàries, Goded a Mallorca, Mola a Pamplona etc.)

El cop d'Estat de Mola havia de ser una acció ràpida en què, a diferència d'altres cops d'Estat, no s'havia de dubtar alhora de recórrer al grau de violència que calgués per tal de triomfar. El cop estava previst per a final de juliol, però es va avançar al dia 18 a causa del gran impacte

emocional de l'assassinat de Calvo Sotelo. La conspiració militar estava en connexió amb una trama civil d'importants terratinents i financers, com Joan March que l'11/7 va fer arribar al nord d'Àfrica un avió per traslladar Franco de les Canàries al Marroc en el moment en que es produís l'aixecament.

La revolta militar es va iniciar a Melilla el 17/7/1936. Franco volava de les Canàries al Marroc i es posava al capdavant de l'exèrcit d'Àfrica. El cap militar de Melilla, fidel a la República, va ser afusellat. Des d'aquí, la revolta es va estendre cap a altres ciutats africanes com Tetuan, Ceuta, Larraix, etc. L'afusellament posava de manifest que els insurrectes, des d'un bon començament, volien imposar una nova legalitat mitjançant la violència. El 18/7 es va alçar a Sevilla Queipo de Llano i, durant aquella nit, Mola i altres caps militars van declarar l'estat de guerra a la resta d'Espanya.

La insurrecció no triomfà arreu i el 20/7 el país va quedar dividit. Els rebels havien triomfat a l'Espanya rural (interior). La resta del país es mantingué fidel a la República, que conservava les ciutats més importants i les zones industrials. Les tropes africanes havien quedat frenades a l'estret de Gibraltar, on l'Armada, que s'havia mantingut fidel a la República, els barrava el pas.

A Catalunya la insurrecció es va localitzar bàsicament a Barcelona, on els efectius militars es van alçar el 19/7. Els insurrectes pretenien arribar al cor de la ciutat per controlar els centres oficials. Militants de la CNT-FAI, però, vigilaven les casernes des del dia 17, quan tot va començar, i els insurrectes van ser aturats a diversos llocs de la ciutat, on es van topar amb la seva resistència. Goded, que s'havia desplaçat des de Mallorca fins Barcelona, va veure que no hi havia res a fer i es va rendir. La seva allocució per ràdio en què reconeixia la derrota va desmotivar els insurrectes d'altres llocs de Catalunya i les diverses casernes de Barcelona es van rendir una rere l'altra. Els revoltats van fugir i els republicans que els assetjaven es van apoderar de les armes. Milers de fusells, metralladores i demés van anar a parar a mans de civils.

A tota l'Espanya republicana es van anar creant nombrosos comitès locals i provincials que van anar assumint espontàniament l'administració dels ajuntaments i de les institucions, encara que el govern central, el govern autònom català i els alcaldes continuaven representant la legalitat formal. Durant aquets tres dies (18, 19, 20) va haver-hi tres presidents diferents: Quiroga fins el 18, Barrios (que va intentar pactar amb Mola sense èxit) el 19 i José Giral a partir del dia 20.

Els comitès, l'hegemonia dels quals corresponia a la CNT, van cometre mols abusos de poder i nombrosos assassinats. A la zona republicana l'exèrcit havia desaparegut. L'esforç militar dels republicans en els primers mesos de guerra va ser assumit per milícies o columnes populars (voluntaris civils).

Els generals rebels van anar substituint mitjançant l'ús d'una violència extrema els alcaldes, governadors, etc. que representaven la legalitat vigent. Molts dels simpatitzants dels sindicats i dels partits que integraven el Front Popular van ser assassinats.

3-1 La dimensió internacional de la guerra

Europa està, en aquell moment, en un període de pau armada. Alguns països no es van quedar indiferents al que passava a Espanya, ja que havia alguns que tenien règims feixistes

(Alemanya, Itàlia) i simpatitzaven amb els insurrectes i hi havia una gran potència comunista (URSS) que simpatitzava amb els republicans.

Al bàndol insurrecte, Alemanya aportà avions i homes (legió Condor). Itàlia aportà homes (Corpo di Truppe Volontarie), vaixells i tancs. Portugal aportà homes (Viriato). A part, Franco va comprar mercedaris marroquins perquè ajudessin.

Al bàndol republicà, els republicans van enviar or a l'URSS i aquests, a canvi, van enviar instructors i estreteges per coordinar l'operació. Mèxic també va contribuir ajudant en el que va poder. A més, hi havia les Brigades Internacionals (brigadistes) que eren voluntaris que venien per lluitar contra el feixisme.

Després hi havia un bàndol "neutre". Anglaterra i França havien firmat un acord de no-intervenció i EEUU va subministrar petroli als franquistes.

3-2 Les fases de la guerra

El primer objectiu militar dels insurrectes era Madrid. Mola envià columnes de falangistes i requetés des de Pamplona, Valladolid i Burgos. L'exèrcit d'Àfrica havia aconseguit passar finalment l'estret de Gibraltar gràcies a l'aviació alemanya. Un cop a la península, Franco va arribar a Sevilla i es va dirigir cap a Madrid per Extremadura, que va ocupar malgrat la defensa aferrissada que van oposar els republicans. Però quan va arribar a la rodalia de Madrid, l'eficaç defensa de la capital el va aturar. No obstant això, el govern republicà es va traslladar a València. El 9/1936, Mola va ocupar Irun i Sant Sebastià, mentre les tropes dels revoltats concentrades a Galícia arribaven a Oviedo.

Les milícies catalanes, que es van dirigir cap al front d'Aragó, van ocupar algunes poblacions però van ser frenades a Osca, Saragossa i Terol. La desorganització i la manca de preparació d'aquestes columnes expliquen la seva feblesa. També fracassà l'expedició catalana a Mallorca i Eivissa.

El 1/1937 les tropes insurrectes van intentar la conquesta de Madrid, però no ho van aconseguir gràcies, sobretot, als brigadistes. Davant de la impossibilitat d'ocupar la capital, Franco decidí anar-se'n a la conquesta de Màlaga i a la liquidació del front nord. Mola va perdre la vida en un accident d'avió el juny d'aquell any. Va ser substituït per Dàvila.

L'ocupació del nord va ser molt difícil. Els insurrectes volien el front nord pels seus recursos. Els republicans es van defensar en el "cinturó d'acer", que va caure a causa dels incessants atacs rebels. Els insurrectes, amb l'ajuda dels avions alemanys i italians, van bombardejar ciutats basques, com Guernika (on hi havia el Parlament basc). Franco, però, va acusar els republicans d'aquests atacs. Poc després d'això, va caure Bilbao.

Els republicans, per aturar els atacs rebels, van intentar fer maniobres de distracció a Brunete i Belchite i així fer que els rebels se'n anessin del nord, cosa que no va passar. Poc a poc, les altres ciutats del front nord van anar caient en mans insurrectes.

Després del triomf al front nord, Franco va tornar a atacar Madrid, aquesta vegada a través de Guadalajara, però tampoc se'n va sortir i va decidir anar-se'n cap al front d'Aragó. El 31/10/1937 el govern de la República es trasllada de València a Barcelona. El desembre d'aquell any els republicans van llençar una ofensiva contra Terol i la van recuperar, encara que al 2/1938 la van perdre.

El 3/1938 Franco inicià una ofensiva contra Catalunya. A principis d'abril va ocupar Lleida i va derogar l'Estatut d'Autonomia català. Amb això la zona republicana quedava dividida: Catalunya per una banda i el centre-est d'Espanya per una altra. L'exèrcit republicà va preparar una ofensiva a la zona de l'Ebre per tal de tornar a unir el territori republicà. Malgrat les victòries inicials, la contraofensiva franquista va fer recular els republicans a l'altra banda de l'Ebre, de manera que Catalunya quedà indefensa. La batalla de l'Ebre va acabar el 15/11/1938 i es va caracteritzar per la violència dels combats i per l'anomenada "5ª del biberó", que eren lleves de soldats joves a les quals els republicans van haver de recórrer.

Franco va donar l'ordre d'iniciar l'ofensiva final contra Catalunya. El 15/1 van ocupar Tarragona, el 26/1 Barcelona i el 4/2 Girona. Cinc dies després, arribava a la frontera francesa. El govern republicà, basc i català van passar la frontera, juntament amb milers de persones que fugien. El 28/2/1939 Azaña va dimitir com a president de la República i ja no va ser substituït per ningú; no obstant això, Juan Negrín, cap del govern, va tornar a València per dirigir la resistència de la zona republicana, però ja no hi havia res a fer. Des del punt de vista militar, les tropes republicanes podien haver resistit un quants mesos més, però des del punt de vista humà, la desmoralització dels soldats i de la població civil va precipitar els esdeveniments. El 28/3/1939 les tropes franquistes ocupaven Madrid. L'última ciutat ocupada pels rebels va ser Alacant, tres dies després. L'1/4/1939 la guerra havia acabat.

4. Les Rereguardes

4-1 Zona republicana

A partir del 20/7/1936 a la zona republicana es van donar tres fenòmens: l'aparició d'un nou poder, la creació de les milícies populars i la col·lectivització de l'economia.

Vençuda la insurrecció militar a Barcelona, el president de la Generalitat Lluís Companys va proposar a la CNT que formés un nou organisme de poder amb totes les forces antifeixistes. El 21/7/1936 es va formar el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, que havia d'actuar com a govern de Catalunya. Les desfetes militars dels republicans, l'expansió dels comitès i la dificultat de coordinar-los van motivar la creació el 26/9 d'un govern d'unitat presidit per Tarradellas. El CCMAC es va dissoldre l'1/10.

Les discrepàncies polítiques no van desaparèixer. D'una banda, CNT i POUM defensaven fer la revolució alhora que la guerra i PSUC, UGT i Esquerra Republicana, de l'altra, eren partidaris de guanyar la guerra primer i ajornar mentrestant la revolució. Aquí s'han anat apareixent les milícies populars. La revolució s'havia iniciat aquell mes de juliol amb la col·lectivització espontània de l'economia (mesura que feia que tot sigues de tots).

Després dels primers dies de lluita contra els insurrectes, els treballadors, en retornar a la feina, es van trobar que la majoria dels amos havien fugit. Així la classe obrera es va fer càrrec de les empreses. A diferència de la nacionalització, la col·lectivització es caracteritzava per l'autogestió dels treballadors.

L'expansió d'aquest procés va portar a la creació del Consell d'Economia de Catalunya, que va redactar el Decret de col·lectivitzacions i control obrer d'indústries i comerços. Al camp català la col·lectivització va ser gairebé inexistent. Les transformacions econòmiques van anar

acompanyades d'altres mesures revolucionaries, com la municipalització de les cases de lloguer (en vez de pagar el alquiler al amo de la casa, se lo pagabas al ayuntamiento).

A la zona republicana, la repressió es va caracteritzar per un profund anticlericalisme i tothom que fos suspecte de donar suport a la revolta militar, va patir una repressió irracional.

José Giral va dimitir i va ser substituït per Largo Caballero, el qual va governar de 9/1936 a 5/1937. Va formar un govern d'unitat integrat per socialistes, sindicalistes, republicans, comunistes i nacionalistes. El seu govern va anar recuperant lentament els poders de l'Estat. La crisi política a la rereguarda republicana va esclatar arran dels fets de maig de 1937 a Barcelona. Del 2 al 7 d'aquell mes va tenir lloc un enfrontament armat a la ciutat entre forces anarcosindicalistes i el POUM d'una banda, i forces d'ordre públic de la Generalitat i militants del PSUC i la UGT, de l'altra. La pugna política ja venia de lluny (prioritat de revolució o de guerra) i havia culminat amb l'assassinat de Cortada, dirigent del PSUC.

El 2/5 es va ordenar l'ocupació de l'edifici de Telefònica, controlat per la CNT, a fi de limitar el poder dels anarquistes. Aquests s'hi van resistir per les armes i durant sis dies Barcelona s'omplí de barricades i hi hagués enfrontaments armats. La crisi es va resoldre amb l'enviament pel govern central de guàrdies d'assalt. Aquests fets van suposar la supressió de les competències sobre seguretat de la Generalitat en favor del govern de la República. Els comunistes van precipitar la crisi del govern central i van posar com a condicions per continuar col·laborant la dissolució de la POUM i la dimissió de Largo Caballero. Aquest, però, es va negar i Azaña (president de la República) davant d'aquesta situació que es plantejava, el va destituir i va encarregar la formació d'un nou govern a Negrín.

Amb el govern de Negrín, que es va mantenir fins al final de la guerra, la influència dels comunistes al govern i a l'exèrcit va augmentar. Negrín va orientar la seva política a resistir a l'ultrança, a enfortir l'Estat i a potenciar un exèrcit popular. També va treure competències a la Generalitat. La seva política es plasmà en un programa, anomenat els 13 punts, amb què pretenia temptejar la possibilitat d'un armistici (pau negociada).

4-2 Zona insurrecta

La mort de Sanjurjo en l'accident d'aviació va deixar els revoltats sense un cap visible. La direcció de l'aixecament militar l'havia d'exercir una Junta de Defensa Nacional, creada a Burgos i presidida per Miguel Cabanellas. Un cop vist que el cop d'Estat es convertia en una guerra civil, la necessitat d'un comandament únic per dirigir-la va portar als generals insurgents a proclamar Francisco Franco cap de l'Estat i generalíssim dels exèrcits (1/10/1936).

La primera mesura de Franco fou la creació d'una Junta Tècnica de l'Estat. Els insurrectes pretenien contrarestar l'obra de la República: tornar les terres als propietaris expropiats, fer marxa enrere les reformes educatives i prohibir tots els partits polítics i sindicats.

En la zona insurrecta també es va viure en un clima de terror. Episodis com els afusellaments sense judici de més de 2000 persones a Badajoz o els "passejos" de camperols andalusos (ir a buscar a algú para asesinarlo en cualquier descampado) són representatius del clima de violència que es va viure.

En aquest bàndol, ningú discutia la primacia militar de Franco, però en el terreny polític hi havia discrepàncies entre Falange i JONS (antimonàrquiques) i Comunió Tradicionalista (monàrquica i amb un pretendent carlí a la corona: Xavier de Borbó-Parma). També hi havia

monàrquics alfonsins que, juntament amb membres la CEDA i Renovación Española, volien el retorn al tron espanyol d'Alfons XIII, que estava exiliat.

El fet més greu de tensió política es produí el 4/1937 a Salamanca (enfrontament a trets entre faccions de falangistes). Franco reaccionà i el dia 19 promulgà un decret d'unificació. segons el qual es creava un partit únic: FET y de las JONS, al qual se sotmetien la CEDA i els grups monàrquics. Òbviament, Franco n'era el cap d'aquest nou partit. Així, el generalíssim tancava el seu cercle del seu poder absolut: cap de l'exèrcit, de l'Estat, del govern i d'un partit polític únic.

Tema 8: El franquisme (I)

1. El franquisme

Franco va ser un militar africanista d'un catolicisme elemental que professava un nacionalisme espanyol de signe agressiu i exclouent. Considerava les virtuts de la jerarquia, la disciplina i l'ordre com l'essència dels valors nacionals. Els seus sentiments religiosos es van intensificar gràcies al suport de l'Església, que va qualificar la insurrecció de croada. Franco va arribar a identificar-se amb un personatge elegit per Déu per salvar la pàtria. Catolicisme i pàtria van esdevenir la mateixa cosa, per a ell.

El nacionalisme agressiu es basava en una interpretació heroica de la història d'Espanya. Els models del passat que calia imitar eren l'època dels Reis Catòlics, la conquesta d'Amèrica i l'imperi dels Àustries. Segons Franco, els enemics naturals que conspiraven contra Espanya eren els liberals, els maçons, els anarquistes, els jueus, els socialistes i els comunistes. A més la seva idea d'Espanya s'identificava amb Castella, sense admetre cap altra diferència nacional, com la basca o la catalana, que considerava que eren separatismes que calia combatre i eliminar. Valorava negativament la democràcia, la separació de poders i creia en la unitat, l'autoritat i la jerarquia.

Per Franco, el poble espanyol era com un menor d'edat, ja que no estava capacitat per viure en democràcia. Amb això justificava el seu objectiu màxim: mantenir-se en el poder sense límits temporals de cap mena, amb l'excusa de salvar el país i de redreçar-lo.

El franquisme va ser la versió del feixisme a Espanya. Es tractava de la construcció d'un Estat nou, essencialment antidemocràtic i totalitari. Es caracteritzava per la submissió a un cabdill, la repressió total dels sectors desafectes, la negació de les llibertats bàsiques, la pràctica de l'arbitrarietat jurídica i l'organització de moviments de masses, acompanyats d'una litúrgia pròpia.

La dictadura també presentava algunes especificitats: el règim de Franco no va tenir un partit únic tan cohesionat, l'exèrcit va tenir una influència més gran i la presència del catolicisme va ser molt important. No va formular ni practicar els principis racistes que van caracteritzar els altres totalitarismes europeus.

1-1 Els suports de la dictadura

Els suports de la dictadura foren l'exèrcit, l'Església, la Falange, els carlins i la dreta més conservadora. Cap d'aquests grups, però, no va tenir força per imposar-se als altres i va acabar havent-hi discrepàncies i tensions entre ells. Franco distribuï astutament els càrrecs polítics sense comprometre's mai del tot amb cap i fent els ulls grossos a la corrupció.

Els militars foren el suport més decidit i fidel de Franco. Molts ministres, alts càrrecs burocràtics, comandaments de la Guàrdia Civil, etc. eren militars. La jerarquia eclesiàstica i part del clergat van constituir el poder legitimador de la dictadura franquista. El 1953 l'Església va firmar un concordat amb la Sant Seu, on va obtenir importants concessions, com la presència en altes institucions del règim. Com a contraprestació, Franco tenia el dret de presentació quan hi havia una vacant en un bisbat (consistia a presentar un candidat a ocupar una seu episcopal vacant).

En relació amb el poder executiu, els anomenats catòlics eren un de les famílies presents en tots els governs de Franco, i solien encarregar-se dels ministeris d'Educació, Hisenda i Afers Estrangers. També estaven ficats per allà els de l'Opus Dei.

El suport de l'Església no va ser tan monolític com el de l'estament militar. Alguns sectors de creients, especialment a Catalunya, van ser sempre hostils al franquisme. A partir del Concili Vaticà II una part de la jerarquia eclesiàstica i del clergat va iniciar un distanciament progressiu del règim.

La Falange i els carlins van ser també uns pilars ideològics fonamentals. La Falange constituïa un cos burocràtic de l'Estat i d'organització en el sindicat vertical (sindicat franquista en el qual estaven integrats treballadors i patrons). A partir de 1958, es va integrar en el Movimiento Nacional, que substituïa a FET y de las JONS. Els falangistes s'ocupaven dels sindicats, del Movimiento Nacional i de les carteres d'Habitatge, Treball i Agricultura. Amb menys pes, els carlins es van ocupar de del Ministeri de Justícia i de la presidència de les Corts. Totes dues forces (Falange i carlins) constituïen el poder organitzador social i sindical del règim.

La dictadura també tenia el suport social dels terratinents, els financers, els empresaris, els petits i mitjans propietaris agraris i la classe mitjana de les zones rurals. També va rebre un suport popular indirecte (majoria silenciosa o franquisme sociològic)

1-2 Fase totalitària (1939-1959)

També es podria dir postguerra, caracteritzada pel retrocés econòmic i ideològic i la duresa de la repressió.

El 1938 es va crear el Fuero del Trabajo, que eren com uns "drets" hipotètics que tenien els treballadors i les obligacions de l'empresa i l'Estat vers la producció.

En esclatar la Segona Guerra Mundial, Espanya es declarà neutral, però davant dels triomfs d'Alemanya, va passar de la neutralitat a la no-bel·ligerància (ideològicament a favor de les potències de l'Eix però sense participar). A més de les trameses a Alemanya de wolframi (mineral per fabricar municions), el règim envià la División Azul (1941-1943) a lluitar al front de l'URSS. A partir de 1942 quan la guerra començà a anar malament per a l'Eix, Espanya tornar a proclamar-se neutral.

La dictadura es va dotar de dues noves institucions amb l'objectiu de mostrar una imatge més representativa: les Corts i el Fuero de los Españoles, que més que res eren simbòliques. Les Corts constaven de procuradors elegits directe o indirectament per Franco. No servien de molt, tan sols elaborava lleis consensuades per Franco. El Fuero de Los Españoles era una declaració de drets dels espanyols, una mena de constitució.

Al la fi de la Segona Guerra Mundial, la dictadura va quedar aïllada. Les potències guanyadores (França, Regne Unit, EEUU i URSS) consideraven Espanya l'últim reducte europeu del feixisme. El 1946 l'ONU no va admetre el règim i França va tancar fronteres amb Espanya. Per recomanació de l'ONU, els països membres van retirar els ambaixadors d'Espanya.

Franco presentà aquest aïllament com una conxorxa internacional dels enemics d'Espanya. Va prendre algunes mesures per millorar la imatge del règim: l'eliminació de la salutació amb el

braç enlaire i la promulgació de la Ley de Sucesión. Segons aquesta llei, Espanya esdevenia un regne però el cap de l'Estat continuava sent Franco a perpetuïtat, el qual quedava facultat per designar el seu successor, a títol de rei, quan ho cregués oportú. També es van crear el Consell de Regència (que substituiria Franco en cas de que morís sense nomenar un successor) i el Consell del regne (que seria qui elegiria el successor de Franco i el govern si ell moria sense fer-ho). Respecte a la seva successió, el dictador no va esmentar mai quina seria la dinastia cridada a regnar. Però va ser significatiu que l'any 1948 aconseguís que el nét d'Alfons XIII, Joan Carles (actual rei), s'eduqués a Espanya sota la seva tutela.

La tensió creixent entre EEUU i l'URSS va donar un valor polític important a l'anticomunisme del règim espanyol, ja que la situació estratègica del país li proporcionava un alt valor militar. Això comportà un canvi d'actitud d'EEUU vers la dictadura. El 1949 la banca nord-americana va concedir un préstec al govern espanyol. El 1950 l'ONU va anul·lar l'aïllament diplomàtic del règim i els Estats Units va aprovar la concessió a Espanya d'un altre préstec. El 1952 Espanya era admesa a l'UNESCO i el 1953 EEUU signà amb el govern espanyol el pacte de Madrid, segons el qual es creaven bases militars nord-americanes a Espanya a canvi d'ajut militar i econòmic. El 1955 Espanya era admesa a l'ONU. L'any 1958 es va promulgar la Ley Fundamental de Principios del Movimiento Nacional, les bases ideològiques del règim.

1-3 Fase tecnocràtica (1959-1969)

Es va caracteritzar per la inclusió en el govern de tecnòcrates, economistes (alguns pertinents a l'Opus Dei). Des del punt de vista social, s'experimentà una modernització accelerada de l'economia i la societat espanyola. Al 1966 es va promulgar la Ley de Prensa, propiciada per Manuel Fraga. Aquesta llei permetia, per primera vegada, la llibertat d'expressió, amb control i cautela. Aquest any també es va aprovar la Ley Orgánica del Estado, que es tractava d'una "constitució" franquista amb la qual es volia assegurar la pervivència del règim després de la mort de Franco. Es va crear també la Ley de Libertad Religiosa (1967), que tolerava el culte privat i públic d'altres religions. El 23/7/1969 Franco va designar Joan Carles el seu successor.

1-4 Inici de la descomposició

Els primers símptomes de descomposició de la dictadura es van començar a donar a partir de 1969, tot i que l'expansió econòmica espanyola va continuar fins 1973. Un primer símptoma va ser el deteriorament físic de Franco, que cada vegada delegava més poder en el seu home de confiança: Carrero Blanco. Altres símptomes van ser que hi va haver un distanciament progressiu de l'Església i la capacitat mobilitzadora de l'oposició va augmentar, com es va veure en el procés de Burgos contra ETA. La crisi de la dictadura també es va agreujar els darrers anys a causa de les accions terroristes de ETA i del FRAP.

La decadència també s'evidencià per les tensions contínues entre dos sectors del règim: els immobilistes (partidaris de mantenir els senyals d'identitat presents des de la victòria al 7/1936) i els aperturistes (partidaris d'un desenvolupament polític que portés a una democràcia limitada). Aquesta tensió provocà una paràlisi política entre el 1969 i el 1973, període en què s'aprovà només una llei: la Ley General de Educación (1970). La paràlisi política es va agreujar el 20/12/1973 amb l'assassinat per part d'ETA de Carrero Blanco, cap de govern i home de confiança del dictador.

Els últims anys (1974-1975), la dictadura va ser conduïda per un home de l'entorn de Franco: Arias Navarro. La seva acció política es caracteritzà per la impotència i l'enduriment de la repressió. N'és un exemple l'execució de Salvador Puig Antich (1974), acusat d'haver matat un policia en un tiroteig, i condemnat en un judici sense garanties. La constatació de l'existència d'una associació clandestina de militars demòcrates, la Unió Militar Democràtica, constituí un estímul més per a l'increment de la repressió. El 9/1975 el govern d'Arias va fer executar cinc sentències de mort contra militants del FRAP i d'ETA.

1-5 La repressió

El règim va mostrar des del principi una de les seves característiques principals: la repressió contra els moviments democràtics i d'esquerra, contra tots els valors que va representar la República i contra qualsevol expressió nacionalista (Catalunya sobretot).

El 1939 es crea la Ley de Responsabilidades Políticas i un any després la Ley de Represión de la Masonería y el Comunismo.. D'acord amb aquestes lleis, els presumptes delictes quedaven sotmesos a la jurisdicció militar (Consell de Guerra).

La dictadura creà el Tribunal d'Ordre Públic per jutjar els delictes polítics. Un dels judicis més famosos va ser l'anomenat procés 1001 contra els dirigents de les llavors il·legals Comissions Obreres (1973).

Al costat d'aquest "terror calent", un "terror fred" es va rabejar en el món administratiu, docent i cultural per mitjà de depuracions. El mecanisme més emprat va ser la delació (chivatazo). Centenars de mestres van ser expulsats del cos o traslladats fora de Catalunya, mentre que mestres de Castella i Extremadura foren desplaçats a terres catalanes per ocupar aquestes places. També a la UB molts professors van ser expulsats.

La repressió cultural per imposar els valors dels vencedors es practicà per mitjà de llibres de text, en què s'enaltia de manera desmesurada Franco i es tergiversava la història. Pel que fa a la condició femenina, es van derogar els avenços de l'època republicana.

La dictadura va voler imposar per la força un nacionalisme espanyol unitari, eliminant totes les nacionalitats existents; refusava qualsevol idea de diferència interior. Qualsevol manifestació no homogènia d'Espanya s'havia d'eliminar. És en aquest sentit que es pot afirmar que Catalunya va perdre la guerra, ja que els catalans, a més de la repressió social i política comuna a tota l'Estat, van sofrir una repressió cultural, de tots els senyals específics de la identitat catalana. Fins i tot, la majoria de militants de la Lliga, que havien ajudat Franco, es van veure marginats i perseguits per la seva catalanitat.

L'acte més emblemàtic de la repressió fou l'afusellament del president de la Generalitat, Luís Companys, el 1940. Companys va ser detingut per la policia alemanya a França i lliurat a les autoritats franquistes.

Amb el temps, alguns aspectes de la repressió es van anar atenuant, gràcies a la resistència de molts catalans, que no van renunciar a l'ús de la seva llengua, i a l'esforç de moltes persones com Fèlix Millet o Maurici Serrahima, que van continuar impulsant activitats clandestines en català. Amb l'aprovació de la Ley de Prensa (1966) es va obrir la possibilitat de publicar revistes i llibres en català.

1-6 L'oposició a la dictadura

A Espanya, els fronts de lluita antifranquista van ser tres: el moviment obrer, els grups monàrquics i el maquis o guerrilla.

L'activitat clandestina del PCE, PSOE i CNT mai no es va interrompre i poc a poc van incrementar la seva pressió vers el règim amb vagues (Catalunya, 1945 i País Basc, 1947). Els grups monàrquics van practicar una oposició basada en la conspiració. El moment més difícil pel dictador es va donar el 1943, quan els tinents generals van adreçar una carta a Franco en la qual li demanaven la restauració de la monarquia. Dos anys després, Joan de Borbó, fill d'Alfons XIII i pare de Joan Carles, va fer públic un manifest en què demanava a Franco que es retirés per restaurar la monarquia en la seva persona. La Guerra Freda, però, ho impedí, ja que als aliats occidentals no els va interessar de canviar de sistema, i l'oposició clandestina encara era massa feble.

El maquis o guerrilla es va constituir a partir de dos grups diferents. El primer es va formar a partir de nuclis que subsistien per zones de muntanya des del final de la guerra. El seu objectiu era continuar la guerra, tot esperant el moment oportú que permetés d'empendre una ofensiva exterior contra la dictadura. El segon grup el constituïen les unitats que havien lluitat contra els alemanys a França. Entre el 1944 i el 1950, el maquis van intervenir en diversos llocs i van arribar a ocupar la Val d'Aran., però l'aïllament entre els diferents grups de guerrillers, la repressió militar, l'escàs ressò que van tenir les seves accions expliquen el seu fracàs.

A la dècada de 1950, l'oposició interior experimentà tres canvis: renúncia a la pràctica violenta, transformació social i generacional i impuls de l'actuació opositora a les universitats i els sindicats franquistes. Davant d'aquestes actuacions, el règim va reaccionar endurint la repressió, mitjançant la Ley contra el Bandidaje y el Terrorismo (1958) i la Ley de Orden Público (1959). També va acceptar una certa flexibilitat pel que fa a les demandes salarials, amb la Ley de Convenios Colectivos (1958).

A l'exili, la Generalitat es va mantenir com la institució del poble català. Josep Irla en fou nomenat president com a successor de Companys. El 1954, els diputats catalans elegiren president a Tarradellas, que es mantingué en el càrrec fins el 1977. També a l'exili es va fer una tasca important de normalització cultural i de difusió del fet català.

Els grups nacionalistes estaven aglutinats des del 1939 en el Front Nacional de Catalunya (FNC). El 1945 es creà el Moviment Socialista de Catalunya i a la dècada dels 50 Jordi Pujol i un grup de joves crearen els grups CC (Crist-Catalunya).

1-7 L'oposició des de la fase tecnocràtica al fi de la dictadura (1959-1975)

L'oposició a la dictadura en aquesta fase s'obrí el 1962 amb el col·loqui de Munic, on dirigents republicans exiliats i personalitats d'ideologia liberal van fer una professió de fe democràtica en què s'exigien les llibertats i les drets bàsics a Espanya per poder entrar en el Mercat Comú Europeu. La resposta de Franco va ser l'empresonament o desterrament dels participants d'aquell col·loqui.

Durant aquella dècada i la primera meitat de 1970, l'oposició s va anar incrementant. Pel que fa al moviment obrer, la seva actuació, amb vagues, reunions, assemblees, etc., va coincidir amb l'agitació en l'àmbit universitari. També van haver accions terroristes de FRAP i ETA.

Durant aquesta època, el PCE i el PSOE es van configurar com els partits més importants de la clandestinitat (PCE liderat per Carrillo, PSOE per Felipe González a partir del 1974).

La Junta Democràtica (1974) i la Plataforma de Convergència Democràtica (1975) van evidenciar que l'antifranquisme aplegava diverses classes socials.

D'entre els esdeveniments que es produïren a Catalunya es destaquen els fets del Palau. L'Orfeó Català va programar pel 19/5/1960 al Palau de la Música Catalana, un concert commemoratiu del centenari del naixement de Joan Maragall. La interpretació d'una de les composicions (El cant de la senyera) va ser prohibida a última hora pel governador de la ciutat. Durant el concert, en el moment en què s'havia d'haver interpretar la composició, una part del públic va començar a reclamar-la i a continuació la va començar a cantar. Entre aquestes persones hi havia Jordi Pujol i Francesc Pizon, acusats de ser els autors d'un full volander de caràcter antifranquista i responsables dels fets del Palau. Malgrat la censura de premsa, el judici i sentència contra Jordi Pujol van tenir un gran ressò. Aquest cas va ser important perquè es torturava, jutjava i empresonava per delictes de opinió una persona catòlica i que no pertanyia als clàssics grups d'esquerra.

L'única força política que adquirí capacitat d'incidència i mobilització a Catalunya a la dècada dels 60 va ser el PSUC, que va atraure molts joves universitaris i de classe obrera. Al 1962 va néixer a Astúries Comissions Obreres (líder Marcelino Camacho). A Catalunya es van fundar dos anys després, i Cipriano García va esdevenir el líder català.

L'oposició també es va notar en les iniciatives culturals que van haver. En el terreny editorial, es va crear Edicions 62 (primera en publicar llibres únicament en català). També es van desenvolupar iniciatives de renovació pedagògica i eines culturals. A aquesta època, Òmnium Cultural va iniciar la seva tasca. També va néixer el moviment de la Nova Cançó, integrat per J.M. Serrat o Lluís Llach.

A partir de 1971 els grups de l'oposició van buscar fer moviments unitaris. Un precedent d'aquest moviment unitari va ser la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya (1969). Però la plataforma unitària més important fou l'Assemblea de Catalunya (1971), que es basava en l'acceptació de 4 punts: llibertat, amnistia, Estatut d'Autonomia i solidaritat amb tots els pobles d'Espanya. Aquest organisme estès a totes les comarques catalanes va permetre que l'acció reivindicativa antifranquista sortís dels cercles estrictament clandestins i s'escampés arreu del territori. El 12/1973 els delegats de l'Assemblea van ser detinguts.

Tema 9: La postguerra i els canvis socials

1. Els canvis de l'estructura demogràfica

1-1 La demografia

Encara no se sap amb prou certesa el nombre real de morts que va causar la guerra, però estaria per sobre del mig milió de persones. A aquestes xifres cal afegir-hi l'augment de mortalitat a causa de les males condicions higièniques i alimentàries de la dècada dels 40, les centenars de milers de persones que van emigrar d'Espanya i l'elevat nombre de població reclusa per motius polítics.

Aquests estralls van tenir unes repercussions demogràfiques. Cal destacar la caiguda de la natalitat (la major part de les víctimes eren joves), l'augment de la mortalitat i la disminució del nombre d'homes respecte del de dones.

Entre les repercussions socials, cal fer esment de la profunda divisió entre els vencedors i els vençuts. Tot plegat va suposar una pervivència de l'odi i el ressentiment.

Des d'un punt de vista econòmic, a Catalunya l'evolució demogràfica propicià una oferta d'ocupació laboral des de començament de dècada. El fet que a bona part d'Espanya la guerra provoqués el retorn de moltes persones al camp, va generar un flux migratori cap a Catalunya.

Passats els anys de la postguerra, l'evolució demogràfica va continuar caracteritzada per un decreixement de les taxes de natalitat i mortalitat, encara que va ser rellevant el creixement de la natalitat a la dècada dels 60 (gràcies a la política pro-natalista). Aquest creixement coincidí amb el procés accelerat d'industrialització i urbanització del país.

1-2 Els moviments de població

Durant la dictadura es donaren els fluxos de població més importants de la història, tant pel que fa a l'èxode del camp a les ciutats com per la migració per motius laborals cap als països europeus més desenvolupats.

La migració interior va ser de les zones agrícoles de l'interior fins a la perifèria industrial i, dins de cada regió, dels nuclis de població més petits als més grans. Les zones d'acollida van ser Madrid, Barcelona i País Basc i les principals zones migratòries Andalusia i Extremadura. La població immigrant s'establí en àrees suburbanes, on el problema de l'habitatge es va aguditzar de manera dramàtica i el barranquisme va augmentar. Les ciutats van créixer de manera desmesurada i anàrquica, la qual cosa va provocar autèntics disbarats urbanístics. La migració interior la van protagonitzar generalment famílies.

La migració exterior va ser molt activa cap els països europeus a partir de 1959 i fins el 1973, quan començà a disminuir com a conseqüència de la crisi econòmica internacional. Les causes d'aquesta migració va ser l'efecte que va tenir el Pla d'Estabilització, que provocà molta desocupació i oferta de llocs de treball a l'exterior. La migració exterior afectava fonamentalment homes sols que feien arribar a la família part del sou que guanyaven.

1-3 La població activa

És l'indicador que millor reflecteix els canvis de la societat entre el 1950 i el 1975. Durant la dictadura, la població activa del sector primari s'havia reduït més de la meitat i, per tant, va haver un augment de la població activa en els sectors industrial i de serveis.

1-4 La població a Catalunya

La raó de l'increment de la població fou l'onada migratòria. La causa de l'atracció migratòria va ser la demanda de mà d'obra per part de la indústria, demanda que va créixer molt a partir dels 60. La major part de les persones nouvingudes es van instal·lar als nuclis industrials (Barcelonès, Vallès Occidental i Baix Llobregat). La majoria dels immigrants procedien d'Andalusia, Extremadura i Castella-La Manxa i van ser acollits en municipis suburbials, encara que no es va donar cap mena de segregació social per motius culturals o lingüístics.

2. L'evolució econòmica

Podem dividir l'evolució econòmica en dos períodes: l'etapa que coincideix amb la fase totalitària del règim (postguerra, 1939-1959), caracteritzada per la depressió i l'estancament, i l'etapa que comprèn el període d'expansió econòmica propiciada pel Pla d'Estabilització (1959-1973) i la crisi del final de la dictadura (1973-1975).

2-1 La postguerra

La guerra va comportar destrucció i uns costos econòmics importants. El resultat va ser un descens important de la producció agrícola i industrial, i una caiguda de la renda nacional i la renda per càpita. El que no va ser tan lògic és que l'estancament i la depressió econòmica continuessin durant gairebé vint anys (culpa de la autarquia). Així, entre el 1959 i el 1954, la majoria de la població va treballar més que abans de la guerra, però les condicions laborals eren pitjors i el seu nivell de vida, més baix.

Aquella època es recorda com el temps de les restriccions elèctriques, la fam i la misèria. L'obsessió de la població era obtenir aliments fent llargues cues a les botigues o intentant aconseguir algun producte d'estraperlo. L'autarquia va caracteritzar aquesta època, que es basava en aïllar-se econòmicament de l'exterior (refús de l'entrada de capital estranger i limitació d'importacions i exportacions), i en la intervenció de l'Estat en la producció i distribució de béns i en la fixació de preus i de valors de canvi de la moneda.

El 1941 es va crear l'Institut Nacional de Indústria, amb la finalitat que l'Estat pogués fabricar aquells productes necessaris que l'empresa privada no estava en condicions de produir. Aquest organisme, però, va ser una font de dèficit públic, ja que l'objectiu d'aprofitar els recursos propis es demostrà impossible perquè Espanya no produïa matèries primeres. L'Estat tampoc produïa els aliments suficients per a tota la població, la qual cosa encaria els productes de primera necessitat, que es racionaven per mitjà de cupos de l'Estat i cartilles de racionament. Va haver una baixada dels salaris, tot i l'augment constant dels preus.

A això cal afegir-hi els intents conscients i deliberats de desindustrialitzar Catalunya i el País Basc, territoris que els vencedors consideraven desafectes i perillosos. Així, al principi, la creació de fàbriques noves només s'autoritzava si s'instal·laven fora de Catalunya, i fins i tot

a la dècada dels 40, es va obligar algunes empreses catalanes a traslladar-se a altres indrets d'Espanya.

2-2 Etapa d'expansió

Entre el 1951 i el 1957, Espanya va començar a recuperar la situació: per exemple, la cartilla de racionament va desaparèixer al 1952. Això, juntament amb la fi de l'aïllament internacional, l'inici de l'ajut nord-americà (préstecs de 1949 i 1950) i el pacte de Madrid al 1953, va permetre un creixement econòmic moderat, encara que va haver un augment de la inflació.

El 1957 Franco incorporà al govern tecnòcrates, experts en economia, molts dels quals estaven vinculats a l'Opus Dei. Ells van preparar el Pla d'Estabilització i Liberalització de 1959. Aquest pla tenia dos objectius: aturar la inflació i liberalitzar el sector exterior (deixar importar capitals i donar més llibertat per a les importacions i exportacions). Les conseqüències d'aquest pla va ser la devaluació de la pesseta, una reforma fiscal i l'ajut de l'FMI i de l'OECE. Bàsicament, el pla consistí en la modificació de l'autarquia i en l'establiment de les bases per convertir progressivament l'economia espanyola en un sistema capitalista.

Franco se'n va malfiar, ja que aquesta política anava contra els seus principis ideològics, però la va acceptar a contracor davant de l'amenaça de fallida de l'Estat i de la insistència enèrgica dels nous ministres.

Durant els primers mesos, els resultats del pla van ser negatius, però els efectes positius es van començar a notar quan, a partir del 1961, va començar una etapa d'expansió econòmica sostinguda, on Catalunya va sortir força beneficiada perquè va propiciar una diversificació industrial.

Tot i els avenços, la balança de pagaments presentava dèficit. Calia buscar alternatives: 1) el turisme, 2) les inversions de capital estranger i 3) l'exportació de mà d'obra.

1) Les divises (diners aportats pel turisme) van ser una de les fonts de finançament més importants del desenvolupament espanyol. 2) El fet que a Espanya hi hagués una dictadura que reprimia el moviment obrer, que no hi hagués dret de vaga, que la mà d'obra fos més barata i que es paguessin menys impostos, va atraure el capital de les empreses estrangeres.

Una altra causa de l'expansió econòmica d'Espanya van ser els plans de desenvolupament impulsats pel govern. Els plans consistien a invertir diners estatals per condicionar un seguit d'espais, que es dotaven d'infraestructures per instal·lar indústries: els polígons industrials o pols de desenvolupament. El sòl d'aquests polígons era barat, amb la qual cosa s'estimulaven la inversió pròpia i l'estrangera per establir-hi indústries.

L'expansió es va aturar a partir del 1973, a causa de la crisi del petroli. Això va suposar inflació, caiguda de la relació d'intercanvis i l'augment del dèficit pressupostari.

3. Les transformacions de la societat

3-1 El canvi de la societat

A més del procés d'industrialització, altres canvis socials van ocórrer: modificació de l'estructura de classes al camp, especialització de la classe obrera i creixement de la classe mitjana.

Al món rural, el canvi es caracteritzà per un descens dràstic del nombre de jornalers, l'accés a la propietat dels arrendataris i la pèrdua de prestigi i de pes global en l'economia dels terratinents.

Als nuclis urbans s'incrementà el nombre de treballadors de la indústria i del sector serveis, ja que els nous obrers procedents del camp van passar de ser jornalers rurals a treballar de peons de la construcció o en la indústria.

El moviment obrer canvià de mentalitat. De ser una classe que abans de la guerra s'aglutinava al voltant de la CNT, passà a organitzar-se al voltant de Comissions Obreres, sindicat que es caracteritzava per la demanda de millores salarials i per la reivindicació de drets sindicals.

La classe mitjana va donar un increment quantitatiu i un canvi qualitatiu.

3-2 La condició femenina

La dictadura comportà, per a la dona, el retorn al sistema de valors tradicionals masculistes i la pèrdua de tots els drets i avenços aconseguits durant la República.

La dona havia de estar sotmesa a l'home i la seva funció principal havia de ser la maternitat i la cura dels fills i la llar. Es va derogar el divorci i es van prohibir els anticonceptius.

Pel que fa a l'educació, es prohibí la coeducació i s'imposà l'ensenyament de les tasques de la llar i de labors per acostumar la dona al que es considerava el seu paper.

La legislació laboral dificultava l'accés de les dones al món laboral, a part que podia ser acomiadada si es casava i tenia un sou inferior al d'un home.

A la dècada dels 60 es van modificar alguns aspectes de la legislació: es va acceptar la coeducació arran de la Ley General de Educación, i les dones van anar accedint poc a poc a les universitats. Aquesta dècada va ser l'inici d'un auge de les reivindicacions feministes arreu d'Europa.

Franco mor el 20/11/1975 i s'inicia la transició cap a la democràcia (fins el 1978).

Tema 10: La transició democràtica

1. Tres anys que canviaren Espanya

La mort de Franco va ser rebuda amb serenitat pel poble espanyol. El cadàver de Franco s'exposà al Palau Reial de Madrid, per milers de ciutadans van passar durant dos dies. El 23/11, el dictador, que havia governat Espanya dictatorialment durant més de 35 anys, era enterrat al Valle de los Caídos.

El primer govern de la monarquia va continuar presidit per Arias Navarro, on també es van incorporar polítics franquistes com Manuel Fraga. El govern va iniciar una tímida obertura que comportà la legalització de les associacions polítiques que reunissin alguns requisits, com l'acceptació de les lleis franquistes.

Els partits democràtics d'esquerra reclamaven una ruptura política amb el règim franquista i amb el govern continuista d'Arias Navarro. Aquests partits exigien la llibertat per a tothom que estigués empresonat per la seva actitud vers la dictadura, reclamaven llibertats polítiques i sindicals i demanaven eleccions lliures. A Catalunya i el País Basc es demanava, a més, el reconeixement dels estatuts abolits durant la guerra civil.

La Junta Democràtica, liderada per Santiago Carrillo, i la Plataforma de Coordinación Democràtica, liderada per Felipe González, es van unir en un sol organisme: Coordinación Democràtica, conegut com la Platajunta.

Els primers mesos de 1976 van ser testimonis de nombrosos aldarulls protagonitzats per estudiants, obrers i ciutadans que acudien a les convocatòries dels grups d'esquerra per demanar llibertat política i millores socials. El govern respongué endurint la repressió de les manifestacions i les vagues. Aquests enfrontaments van acabar amb la mort de cinc treballadors pels trets de la policia.

El 7/1976 Arias Navarro va presentar la dimissió en comprovar que no tenia el suport del rei, ja que la seva relació no era bona. Aquest va nomenar cap de govern Adolfo Suárez.

1-1 Adolfo Suárez

La seva elecció va ser rebuda amb moltes reticències. Suárez formà un govern amb persones que procedien dels quadres secundaris del règim franquista i amb persones procedents dels sectors democratacristians. Eren polítics que havien comprès la impossibilitat d'un règim franquista i que pretenien una sortida pacífica de la situació.

Inicialment, Suárez despertà desconfiança: en l'oposició per la seva trajectòria política en la dictadura (va ocupar diversos càrrecs), i en els franquistes més radicals perquè hi veien en ell un personatge massa contemporitzador i poc fidel als principis en què s'havia basat la dictadura.

El punt principal del seu programa era la preparació d'un referèndum per mitjà del qual la població havia de donar el vistiplau a una llei per reformar el sistema polític. Es va sotmetre a votació popular el 12/1976 i, malgrat la campanya en contra, hi hagué un nombre elevadíssim de vots afirmatius (94%).

El 1977 grups extremistes van iniciar una campanya de desestabilització del nou règim. L'extrema dreta va assassinar un grup d'advocats que col·laboraven amb CC.OO. i va

cometre diversos atemptats. L'extrema esquerra, representada pels GRAPO i ETA, va segrestar militars i va assassinar membres de la policia i de les institucions de l'Estat.

Malgrat les fortes pressions dels militars en contra, Suárez va prendre la decisió personal de declarar legal el Partido Comunista Español, liderat per Santiago Carrillo. Aquests van moderar les posicions i van acceptar la reforma aprovada en el referèndum.

El 6/1977 es van poder celebrar les primeres eleccions lliures des de l'any 1936. Suárez va crear la UCD, una coalició que englobava diferents grups de centre. Fraga, per la seva banda, va crear Alianza Popular, partit que incorporava el franquisme possibilista.

Resultats eleccions 1977

1) UCD (Adolfo Suárez)
2) PSOE (Felipe González)
3) PCE i PSUC (Santiago Carrillo/Gregorio López Raimundo)
4) Alianza Popular (Manuel Fraga)
9) ERC (Heriberto Barrera)

2. Els pactes socials i la Constitució de 1978

2-1 Els pactes socials

La situació econòmica i social del país era delicada: la conflictivitat laboral va augmentar, l'any 1977 la inflació havia pujat, l'atur no parava de créixer des del 74, la inversió en els sectors productius era escassa i havia fugues de capital. La prioritat del govern era aconseguir el pas del règim dictatorial al democràtic, i no s'havien pres les mesures socials i econòmiques per combatre la crisi econòmica internacional (crisi del petroli).

Calia rebaixar la conflictivitat laboral i acordar les mesures necessàries per aturar la inflació. Els grups polítics, les organitzacions socials i el govern van signar el 10/1977 els pactes de la Moncloa, que buscava solucionar tot això. Els efectes van ser immediats i el 1978 es va aconseguir reduir la inflació.

2-2 La Constitució

La redacció de la Constitució va estar a càrrec de representants dels principals grups polítics. El 31/10/ fou votada favorablement per la majoria dels diputats i senadors. El 6/12 s'aprovà en referèndum i el 27/12 el rei jurava la Constitució. Espanya passava a ser una monarquia parlamentària amb un sistema democràtic.

Té 3 parts: dogmàtica (establiment dels principis bàsics i els drets fonamentals), orgànica (on es desenvolupen les funcions i els mecanismes dels poders i l'organització territorial de l'Estat) i una tercera part que es refereix al sistema per mitjà del qual s'hi poden introduir reformes (reforma constitucional)

La part dogmàtica, més a fons, diu el següent:

- L'Estat es defineix com a social i democràtic, organitzat en una monarquia parlamentària.
- L'Estat deixa de definir-se com a catòlic i passa a convertir-se en laic.

- L'Estat reconeix els drets civils de tot tipus (llibertat, reunió, expressió, igualtat, salut, habitatge, educació, etc.)

La part orgànica, més a fons, diu el següent:

- S'organitza la representació política en unes Corts Generals integrades per dues cambres: Senat i Congrés dels Diputats.

- S'estableix la divisió de poders (legislatiu, executiu i judicial)

3. Un democràcia feble

Es van tornar a convocar eleccions generals el 3/1979. Els resultats no van canviar molt respecte al 1977. Entre el 1979 i el 1982 es produïren dos fenòmens: el desenvolupament legislatiu de la Constitució i l'inici d'un període de dificultats per al govern, a causa de les fortes pressions dels sectors nostàlgics de la dictadura. A part d'això, el terrorisme d'ETA i GRAPO contribuï a afeblir la ja dèbil democràcia que s'iniciava.

3-1 Desenvolupament legislatiu

Durant aquells tres anys es van votar a les Corts els estatuts d'autonomia del País Basc, de Catalunya (1979) i de Galícia. Després les hi van seguir totes les altres comunitats.

A partir de 1980 Espanya quedava organitzada d'una altre manera. Encara que la divisió provincial continuava vigent, a partir de l'aprovació dels estatuts, les comunitats es repartiren amb el govern central una gran part de les competències polítiques i administratives. Així, cada comunitat passava a tenir un parlament propi, amb competències legislatives, i un govern sorgit de les urnes.

En el terreny econòmic, es va fer una reforma de la hisenda pública i es van aprovar lleis sobre el dret a l'educació, el dret al divorci, l'avort, etc.

3-2 Dificultats pel govern: els enemics de la democràcia

Aquest trienni es va caracteritzar per la fragilitat de la democràcia a causa de les tensions a què la van sotmetre els grups terroristes i els grups involucionistes feixistes, que volien reinstaurar una dictadura de caràcter militar. L'extrema dreta actuava de dues maneres: atemptats contra entitats democràtiques i culturals (entre el 1977 i el 1981 es va cometre el major nombre d'accions terroristes des del final de la dictadura fins a l'actualitat) i preparació d'un cop d'Estat amb l'objectiu de reinstaurar una dictadura.

Adolfo Suárez, acorralat, va haver de dimitir el 1/1981. Aprofitant això, un grup de militar va intentar un cop d'Estat. El 23/2/1981, el dia que es votava la investidura del nou president del govern (Calvo Sotelo), un grup de militars i membres de la Guàrdia Civil van assaltar el Congrés. Els parlamentaris i el govern van quedar segrestats en mans dels colpistes. L'intent de insurrecció tan sols va triomfar a València, on el capità general de la regió va treure els tancs al carrer i va ocupar diverses emissores de ràdio (a Madrid es va capturar RTVE). Tot i que la manera com es va aturar el cop encara no està ben aclarida, sembla que va ser decisiu el missatge del rei a través de la televisió, on deia que desautoritzava l'intent colpista i

ordenava a l'exèrcit que respectés l'ordre institucional. El resultat va ser la rendició dels colpistes i el retorn a la normalitat. La democràcia s'havia salvat.

Dos dies després, Sotelo era elegit president del govern al fi. No va poder evitar, però, la descomposició del seu partit i la seva gestió fou molt discutida: un cas polèmic va ser el de la LOAPA, amb què es pretenia retallar les competències dels estatuts d'autonomia. La majoria dels articles de la llei van ser declarats inconstitucionals. Un any després es van convocar eleccions, que van suposar l'inici d'un llarg període d'hegemonia socialista.

4. Catalunya recupera les institucions

4-1 Llibertat, autonomia i Estatut d'Autonomia

Aquest crít resumeix perfectament el clamor popular dels anys de la transició. "Llibertat" demanda llibertats individuals, polítiques i sindicals, "amnistia" és l'exigència de veure en llibertat els presos polítics i "Estatut d'Autonomia" era la reivindicació que exigia que, amb la instauració del sistema democràtic, es consideressin les llibertats nacionals, i això comportava dissenyar un règim polític que oferís importants quotes d'autogovern a Catalunya.

L'11/9/1976 el govern va autoritzar la celebració a Sant Boi de la diada nacional. L'any següent es va convocar la manifestació més grandiosa i impressionant que s'havia fet mai a Catalunya, ja que més d'un milió de persones van recórrer els carrers de Barcelona cridant la frase.

4-2 Reinstauració de la Generalitat

El 2/1977 representants dels diversos partits polítics es traslladaren a França per entrevistar-se amb Josep Tarradellas, president de la Generalitat a l'exili. La intenció era conèixer la seva opinió sobre la possibilitat de retornar a Catalunya com a president. Es va crear, amb aquest objectiu, l'Organisme Consultiu de la Presidència de la Generalitat.

Passades les eleccions del 1977, Suárez envià un grup de persones per entrevistar-se amb Tarradellas. Suárez el va convidar a traslladar-se a Madrid per negociar el seu retorn. El president va acceptar i va arribar a un acord amb Suárez per retornar a Catalunya i restablir la Generalitat amb caràcter provisional mentre es redactava un nou Estatut

4-3 L'Estatut d'Autonomia

La Constitució de 1978 marcava els límits que havien de tenir els estatuts d'autonomia. Una comissió de parlamentaris catalans es va reunir al Parador de Sau per redactar un projecte d'Estatut, que es va presentar a les Corts espanyoles. Després d'algunes retallades, el 25/10/1979 el poble català va aprovar i ratificar el text en referèndum. EL desembre d'aquell any es va promulgar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

L'Estatut defineix Catalunya com una nacionalitat que es constitueix en comunitat autònoma d'acord amb la Constitució. També es determinen les institucions que han de governar el territori català, integrades en la Generalitat, que és la institució que ha d'organitzar l'autogovern.

La Generalitat està formada per:

- Parlament: Representa el poder legislatiu i té la funció de representar Catalunya, aprovar els pressupostos, impulsar i controlar l'acció política del govern, etc. És elegit pel poble català.
- President: Representa el poder executiu i té la funció de dirigir i coordinar l'acció del govern o consell executiu (elegit per ell). És elegit pel Parlament.

Altres òrgans:

- Tribunal Superior de Justícia: Màxima institució judicial del Principat
- Síndic de Greuges: Recull i trasllada al Parlament les queixes dels ciutadans
- Sindicatura de Comptes: Intervé i certifica la comptabilitat de la Generalitat
- Consell Consultiu: Vigila que la legislació segueixi el que senyala l'Estatut.

Les competències de la Generalitat es divideixen en: exclusives (només pot legislar el Parlament i la seva legislació preval sobre la de l'Estatut), compartides o recurrents (les quals l'Estat es reserva una part per legislar i la Generalitat l'altra) i les executives (on el govern es limita a aplicar directament a Catalunya les lleis d'Espanya).

4-4 Primeres eleccions autonòmiques

El 3/1980 es van celebrar les primeres eleccions al Parlament català, que va guanyar CiU (partit creat per la coalició de Convergència Democràtica de Catalunya, liderada per Jordi Pujol, i Unió Democràtica de Catalunya, liderada per Miquel Coll). El Parlament va escollir president de la Generalitat al líder de CiU: Jordi Pujol.

Tema 11: La democràcia consolidada

1. L'evolució política

1-1 Una política socialdemòcrata

Des de 1982 al 1996 a Espanya va governar el PSOE. L'any 1993, però, els socialistes no van obtenir majoria absoluta i van haver de governar amb el suport parlamentari de CiU

Els socialistes van proposar-se superar la crisi econòmica i van iniciar construcció d'un model d'Estat semblant al de Suècia i Alemanya. Per poder finançar la política social que propugnava, el govern va aplicar dues mesures: la reconversió industrial (potenciar sectors en auge i desinvertir en altres que no eren competitives) i la reforma fiscal. En conseqüència, el govern va haver d'enfrontar-se a les vagues generals del 1985 i 1988.

La reconversió industrial va afectar les empreses públiques del sector de les drassanes, la siderúrgia i la mineria. La reconversió va provocar conflictes, però també va permetre sanejar el sector i alliberar l'Estat d'una càrrega financera.

La reforma fiscal, que ja s'havia iniciat amb Adolfo Suárez, buscava augmentar els impostos directes i distribuir millor el pes de la recaptació impositiva. La majoria de la recaptació es va destinar a les despeses socials i a la inversió en infraestructures i promoció de l'economia. La sanitat va passar a ser una prestació universal. a què tothom tenia dret.

La política es va reflectir també en la renovació dels sistemes de pensions per als jubilats i en els subsidis assistencials.

1-2 La fi de l'aïllament internacional

Un cop restablerta la democràcia, Espanya es va integrar en molts organismes internacionals, com el Consell d'Europa (redactor dels Drets Humans), l'OTAN i la Comunitat Econòmica Europea.

La primera operació fou la integració en l'OTAN. Aquesta decisió entrava en contradicció amb la doctrina respecte a l'organisme que havia defensat el PSOE abans d'arribar al govern. Es tractava d'adherir-se a un pacte militar en què els Estats Units tenien un paper predominant, cosa que no era ben vista pels d'esquerres. L'últim govern (UCD, governat per Calvo Sotelo) ja havia acceptat l'entrada d'Espanya a l'OTAN, sense sotmetre la decisió a consulta popular,

L'oportunitat de modernitzar l'exèrcit espanyol i d'homologar-lo amb els dels països democràtics, i el desig de trencar l'aïllament en matèria de defensa, van fer canviar de posició el govern socialista. El 1986 va plantejar un referèndum per decidir el manteniment d'Espanya en l'OTAN, on va guanyar el sí.

L'ingrés a la Comunitat Econòmica Europea (avui Unió Europea), va tenir una gran transcendència per a Espanya, ja que la integració a Europa era un dels objectius socialistes en política internacional. L'acord es va tancar el 1985 i va entrar en vigor el primer dia de 1986. La integració d'Espanya a Europa va comportar la modificació de moltes lleis i normes (homologació de sistemes d'impostos indirectes com l'IVA, articulació i coordinació de les polítiques econòmiques, etc.) El 1987 es van celebrar els primers comicis al Parlament Europeu amb participació espanyola, on el PSOE va ser el partit més votat.

Durant la dècada dels 90, Espanya va prosseguir el seu procés d'integració a l'espai europeu. El 1991 va signar el tractat de la Unió a Maastricht que, entre altres coses, va implantar una moneda única: l'euro.

1-3 La consolidació del sistema democràtic

Entre el 1982 i el 1996, es van desactivar les conspiracions antidemocràtiques, es va consolidar un sistema parlamentari i es va impulsar la descentralització política en comunitats autònomes.

No es va poder resoldre el problema del terrorisme d'ETA, tot i que van augmentar les detencions de membres. Els pactes entre les diverses forces polítiques van contribuir a l'aïllament d'ETA.

Des de el 1982 fins el 1993, el PSOE va governar amb majoria absoluta. Del 1993 al 1996 amb majoria relativa, amb el suport parlamentari de CiU. Durant aquests tres anys, es van viure moments de màxima tensió política a causa de l'esclat de diversos casos de corrupció que afectaven el govern i el coneixement de la existència de pràctiques de terrorisme d'Estat en la lluita contra ETA (GAL, Grupos Antiterroristas de Liberación, format per policies i ex-delinquents que van atemptar contra membres d'ETA entre el 1983 i el 1986).

El PP va utilitzar aquests casos per atacar políticament i judicialment el govern. Aquesta fou una de les causes per les quals la llarga dècada socialista va finalitzar amb una imatge política poc favorable.